

Technická univerzita v Liberci

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Lukáš Vonostránský

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor Penitenciární péče

(kombinace):

ŠIKANANA ZÁKLADNÍ ŠKOLE
THE VEXATION AT THE ELEMENTARY SCHOOL

Bakalářská práce: 08-FP-KSS- 4048

Autor:

Lukáš VONOSTRÁNSKÝ

Podpis:

Adresa:

Kréta 338

411 55 Terezín

Vedoucí práce: Mgr. Andrea Brožová Doubková

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
60	19	0	8	15	1 + 1 CD

V Liberci dne: 9.4.2009

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: Lukáš Vonostránský
Adresa: Naša 338, 411 55 Terešín

Studijní program: Sociální práce
Studijní obor: Penitenciární péče
Kód oboru: 7502R023

Název práce: ŠKANA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Název práce v angličtině: CHICANA AT THE ELEMENTARY SCHOOL

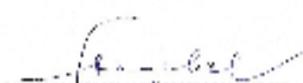
Vedoucí práce: Mgr. Andrea Brožová Deabková

Termín odevzdání práce: 15. 04. 2009

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Ba.).

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TTI.

.....
vedoucí katedry

Zadání převzal (student): Lukáš Vonostránský

Datum: 28. 02. 2008

Podpis studenta:

Cíl práce:

Zmapovat problematiku šikany na konkrétní ZŠ – zjistit výskyt šikany a vnímavost u šikaně u žáků 9. tříd základních škol.

Základní literatura:

KOLÁŘ, V. *Bolest šikanyvůči*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7167-014-3.

KOLÁŘ, M. *Šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-123-1

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9

BOURČET, S. *Šikana ve škole, na ulici, doma*. 1. vyd. Praha: Albatros, ISBN 80-03-01552-8

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak chít šikany ve škole ještě bezpečně*. 1. vyd.

Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 9. 4. 2009.

Lukáš Vonostránský

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl především poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Andree Brožové Doubkové za odborné vedení, cenné rady a názory při zpracování bakalářské práce.

Dále bych chtěl poděkovat vedení základních škol, ve kterých mi byla umožněna realizace praktické části mé práce.

Lukáš Vonostránský

Název bakalářské práce: Šikana na základní škole

Název bakalářské práce: The vexation at the elementary school

Jméno a příjmení autora: Lukáš Vonostránský

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2008/2009

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Andrea Brožová Doubková

Resumé:

Bakalářská práce se zabývala šikanou na základní škole. Práce se skládala ze dvou základních částí, teoretické a praktické. V teoretické části bylo téma zpracováno na podkladě odborné literatury, kde je popsán problém šikany, její vývoj, důsledky, řešení a prevence v boji proti ní. Také však vymezuje období pubescence, které charakterizuje vývojové období respondentů dotazníkového šetření. Cílem praktické části bylo zmapovat problematiku šikany na dvou zvolených základních školách ve městech s různým počtem obyvatel. Vedle záměru zjistit a porovnat výskyt šikany se práce zabývá rovněž informovaností žáků devátých ročníků o tomto negativním jevu.

Klíčová slova: šikana, agresivita, kyberšikana, prevence

Résumé:

The main point of this bachelor thesis is vexation at the elementary school. The thesis is divided in two parts – theoretical and practical one. In the theoretical part, the theme was based on the special literature wherein the problem of vexation, its progress, results, solution and prevention against it is described. Also it specified the pubescence period, which creates main representation part among the respondents of the included questionnaire. The aim of the practical part was to map problems of vexation in two chosen elementary schools in two different towns with different number of population. Next to the focus on occurrence of vexation, there is also the aim to find out how far the students of ninth grade are informed about this negative feature.

Keywords: Vexation, Agresivity, Cyber Bullying, Prevention

Resumé:

Die Bakkalaureusarbeit hat sich mit Schikane in Grundchule befasst. Die Arbeit ist aus zwei Grundteilen bestanden, theoretischem und praktischem. In dem theoretischen Teil ist das Thema auf Grunde Fachliteratur bearbeitet, wo das Problem von Schikane, ihre Entwicklung, Folgen, Lösungen und Prävention vor Schikane im Kampf gegen ihr, beschrieben wird. Es grenzt aber auch den Zeitraum von Pubertät ab, der die Entwicklungsperiode der Nachgefragten der Umfrage kennzeichnet. Das Ziel des praktischen Teils wurde, die Problematik von Schikane in zwei Grundschulen in Städten mit verschiedener Einwohnerzahl, festzustellen. Ausser die Absicht, feststellen und vergleichen von Schikane, befasst die Arbeit auch die Seite von Informiertheit von diesem negativen Phänomen bei Schüller in neuntem Schuljahr.

Schlüsselwörter: Schikane, Aggressivität, kybernetische Schikane, Prävention

Obsah

Úvod.....	2
1 Teoretické zpracování problému.....	4
1.1 Šikana.....	4
1.2 Účastníci šikany.....	5
1.2.1 Agresoři	5
1.2.2 Oběti šikany.....	7
1.2.3 Přihlížející.....	8
1.3 Druhy šikany.....	9
1.3.1 Kyberšikana.....	9
1.4 Stupně šikany.....	11
1.5 Příčiny šikany.....	13
1.6 Následky šikanování.....	14
1.7 Řešení šikany.....	16
1.7.1 Projevy šikany.....	16
1.7.2 Šetření šikany.....	18
1.7.3 Odstranění šikany ve škole.....	19
1.7.4 Překážky ve vyšetřování.....	20
1.8 Prevence a informovanost o šikaně.....	21
1.9 Právní pohled na problematiku šikany.....	23
1.9.1 Rodiče a škola z pohledu práva ve vztahu k šikaně.....	25
2 Období pubescence.....	26
2.1 Tělesné změny.....	26
2.2 Psychické změny.....	27
2.3 Sociální postavení pubescenta.....	27
3 Praktická část.....	29
3.1 Úvod praktické části.....	29
3.2 Stanovení hypotéz.....	31
3.3 Výsledky z vlastního dotazníkového šetření.....	32
3.4 Ověření hypotéz a interpretace výsledků.....	44
4 Závěr.....	51
5 Seznam literatury:.....	53
6 Seznam příloh.....	54

Úvod

Tématem bakalářské práce je problematika šikany na základní škole. Jedná se o velmi aktuální problém, který se bohužel na základních i dalších školách rozmáhá. Problém šikanování se dnes již netýká jen vrstevníků mezi sebou, ale ze strany žáků dochází i k chování s prvky šikany namířenému proti učitelům, kteří ztrácejí autoritu a mají minimální prostředky k tomu, aby se mohli bránit.

Jedním z hlavních projevů šikany je agrese. Mezi žáky základních škol se agresivní chování vyskytuje v čím dál větší míře, což je důsledek zrychlujícího se životního tempa primární rodiny. Děti jsou často ze strany rodičů vedeny k průbojnosti, která představuje možnost jak rychleji dosáhnout požadovaného cíle. Značnou roli hraje také nápodoba chování rodičů. S projevy agrese se žáci setkávají také v televizi, v počítačových hrách, ale i v běžném životě. Od agresivního jednání je již jen malý krůček k šikaně, což je závažný negativní jev, který se bohužel na školách vyskytuje a provází žáka při jeho vzdělávání, a to jak na základních školách, tak i na školách středních. Nebezpečí šikany ve školách je o to závažnější, že se v této době utváří osobnost jedince a veškeré negativní vlivy, které na něj v tomto období působí, mohou způsobit následky, které jej budou provázet celý život. Zejména u žáků základních škol není ještě vytvořena dostatečně silná osobnost, aby mohli útokům šikany odolat a neodnášeli si z ní nějaké fyzické, ale zejména psychické následky do dalšího života. Proto je třeba se šikanou bojovat a zajistit tak žákům bezpečí ve škole, ale i mimo ni. Do školy, kde nehrozí nebezpečí šikany či agrese, se dítě vrací raději než do míst, kde zažívá utrpení. V tomto prostředí se i snáze a lépe učí.

Cílem bakalářské práce je zmapovat problematiku šikany na základních školách. Vedle záměru zjistit a porovnat výskyt šikany na dvou konkrétních základních školách se práce zabývá rovněž informovaností žáků devátých ročníků o tomto negativním jevu.

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí. Z části teoretické a části praktické. V teoretické části je vymezen pojem šikana. Vzhledem k tomu, že respondenty realizovaného průzkumu jsou žáci devátých tříd ZŠ, bylo třeba v teoretické části vymežit specifika tohoto věku i sociálního postavení. Toto věkové období bylo zvoleno záměrně, protože žáci mají

zkušenosti ze všech předchozích ročníků a také si více uvědomují sílu manipulace a jejich fyzická síla je již taková, že následky fyzické šikany mohou být až tragické.

V další části teoretického zpracování se zabývám zejména účastníky šikany tj. agresory a oběťmi, projevy a podobami šikany. Ve větší míře jsem se snažil zaměřit na formu tzv. kyberšikany a to z toho důvodu, že v dnešní době jsme obklopeni moderní technikou „na každém kroku“ a budeme se s ní setkávat stále častěji. Dalším důvodem je fakt, že v tomto způsobu šikanování vidím velký problém a myslím si, že do budoucna bude stále aktuálnější a jeho následky budou závažnější, než by se ještě nedávno zdálo.

Také vývoj šikany je samozřejmou součástí teoretické části. Počátky šikany mohou být nepatrné a nenápadné, ovšem i „pouhé“ vyčlenění jedince z třídního kolektivu může vést k pocitům samoty, traumatům a v nejhorších případech k sebevražednému jednání oběti. V této chvíli nastává nejvyšší čas pro jasný a razantní zásah osob, které poskytnou dítěti speciální péči a budou vzniklou situaci řešit.

Následky šikany na každém jedinci zanechají své stopy, a proto než šikanu řešit a následně léčit je lepší šikaně předcházet. Prevence a informovanost je velmi důležitá, a to nejen mezi žáky, ale i mezi pedagogy a rodiči.

V praktické části byla použita metoda dotazníkového šetření, kdy dotazníky byly rozdány mezi žáky devátých tříd dvou základních škol. Důležité pro práci bylo to, aby se obě školy od sebe lišily svým umístěním v malém a větším městě, ale zároveň aby byly počtem žáků přibližně stejně velké. Vzhledem k tomu, aby dotazník nebyl pro žáky příliš náročný, byly zvoleny uzavřené otázky. Průzkum, následné analýza a srovnání bylo zaměřeno zejména na výskyt šikany s ohledem na velikost města, kde se škola nachází a žáci těchto škol bydlí, dále na výskyt a projevy šikany mezi chlapci a dívkami a na výskyt šikany ovlivněný účastí v nějaké partě.

1 Teoretické zpracování problému

1.1 Šikana

Šikana je sociálně patologický jev, jehož definic lze v literatuře nalézt několik, všechny se však shodují na tom, že se jedná o chování (specifickou formu agrese), kterým jeden člověk úmyslně ubližuje druhému. Většinou se jedná o dlouhodobé a opakované ubližování, při kterém je ponižována lidská důstojnost. Jako příklad lze uvést definice některých českých odborníků:

- „Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají pro nic za nic čekat atd.“¹
- „Forma fyzického a duševního týrání druhých osob poskytující uspokojení z demonstrování moci a popř. i různé služby nebo výhody. Vyskytuje se ve školách, kasárnách, věznicích, na pracovišti. Jeho cílem jsou osoby fyzicky nebo sociálně stigmatizované (postižení, slabí, odlišné rasy) nebo s nižším postavením v dané hierarchii (nižší „ročník“, nově příchozí). Ačkoliv se většinou jedná o počiny oficiálně zakázané, mohou je legální autority neoficiálně využít ve svůj prospěch.“²
- „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“³
- „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek,

1 ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 25

2 JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 247

3 KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2005, s. 27

pomluvy, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“⁴

1.2 Účastníci šikany

Účastníky jakékoli šikany nejsou pouze šikanující agresor či agresori a jeho oběť, ale v mnoha případech jsou šikaně přítomni i přihlížející spolužáci či jiné osoby. Tito přihlížející mohou samotný akt šikanování do jisté míry ovlivnit a to i svou pasivní účastí při šikanování. Pasivní přihlížení či povzbuzování může agresorovi dodat více síly a naopak odsouzení jeho činů a pomoc oběti může zmírnit následky šikanování.

1.2.1 Agresori

Jedním ze společných znaků agresorů je snaha ovládat své okolí a ve většině případů mají tyto osoby kladný vztah k agresi a agresivnímu jednání.

Agrese – je akt nepřátelství nebo útoku směřující k omezení svobody a ke způsobení psychické nebo fyzické bolesti. Agrese může být myšlenková (sféra představ), verbální nebo fyzická.

Agresivita – je sklon k agresivnímu jednání vůči druhému. Agresivitu lze pozorovat u každého jedince, avšak v jiné míře. Existuje několik teorií, podle kterých je agresivita geneticky zakotvená, či je odpovědí na podněty z okolí, v němž se jedinec nachází. Další teorie je, že se agresivitu člověk učí jako vzorec chování.⁵

Agresi můžeme dělit podle několika kritérií, a to na agresi primitivní a krátkodobou, které se vyznačují tím, že se jedná o odreagování nějakého afektu. Dále to je agrese promyšlená a dlouhodobá. Zdrojem agrese může být nějaké pudové jednání nebo i jednání promyšlené. Ještě nedávno se agresivní chování přisuzovalo genetickým dispozicím, dnes se však názor otáčí a soudí se, že velký vliv má prostředí, v němž člověk žije a vyrůstá.

4 Metodický pokyn MŠMT č. 28 275/2000-22. čl. 1, odst 1

5 JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 16

Druhy agrese:

- přímá – proti člověku,
- nepřímá – proti hodnotám,
- přesunutá – vybití vzteku na někom jiném,
- imitativní – šikanování nově příchozích – nápodoba předchůdců,
- invertovaná – autoagrese.⁶

Dědičné sklony, jak již bylo výše uvedeno, hrají v agresivitě určitou roli. Každý člověk v sobě nějaké vlohy k agresivitě má, každý však jiné. Vývoj k agresivnímu jednání bývá plynulý, s agresivitou dětí se lze setkávat v průběhu celé školní docházky, frekvence a intenzita agresivních jednání se však stále stupňuje. Chlapci, kteří se chovají agresivně v době dospívání, se tak patrně chovali již v raném školním věku. Agresivnější bývají chlapci než dívky, a to z důvodu působení hormonu testosteronu, ale také tato tendence může být sociálně podmiňována (např. jiným přístupem k agresivnímu chování chlapců a dívek).⁷

Jistá agresivita je v každém člověku. Jedná se o vrozené instinkty, které jsou pak dále ovlivňovány dalšími faktory. Jsou tři základní okruhy faktorů ovlivňující agresivitu:

1. temperamentové dispozice a impulzivní jednání spojené s nedostatkem citu pro možné následky jednání,
2. výchova, a to zejména v rodině, citová nedostačivost ze strany rodičů, často také fyzické či psychické násilí či týrání,
3. tolerance či podpora agresivního jednání, a to zejména v nízkém věku např. ve školce nebo vůči sourozencům. Je tu totiž nebezpečí, že dítě se naučí agresivním jednáním prosazovat své cíle, a to na základě toho, že se agresivní jednání vyplácí.⁸

Z výše uvedeného je tedy jasné, že nelze za agresory jednoznačně označit určitou skupinu lidí na základě jakýchkoliv kritérií. Agresorem může být fyzicky zdatný jedinec, ale také jedinec s nadprůměrnou inteligencí.

6 SPURNÝ, Joža. *Psychologie násilí*. Praha: Eurounion spol s.r.o., 1996, s. 17-18

7 VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005, s. 164-165

8 ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 31-34

„Pro šikanující děti je typická touha dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat. Snadno se urazí, mají sklon vidět agresi proti sobě i tam, kde žádná není. Ublížovat druhým je pro ně radostí. Lze mluvit o sadistických sklonech, ovšem v širším smyslu, než sadismus chápou sexuologové.“⁹

Typy agresorů

1. Typický rváč s kázeňskými problémy – hrubý, primitivní, impulsivní, neuznávající autoritu. Šikanuje tvrdě a využívá ji k zastrašení ostatních. Tento typ agresora může mít s agresí zkušenosti již z rodiny.
2. Jedinec slušný, kultivovaný se zvýšenou úzkostí – šikanuje většinou ve skrytu a jeho šikanování je cílené a rafinované. Při jeho výchově byl uplatňován důsledný a náročný přístup bez citu.
3. Srandista – jedná se o jedince se značnou sebedůvěrou, většinou bývá v kolektivu oblíben. Šikanuje většinou pro pobavení jak sebe, tak ostatních.¹⁰

1.2.2 Oběti šikany

Obětí šikany se může stát kdokoli. Přesto však existují typy, které jsou šikanovány nejčastěji. Typickým příkladem jsou jedinci bojácní, jež nedovedou skrýt strach. Nemusí se však jednat vždy o jedince fyzicky slabé. Ani fyzická odlišnost (vzhled apod.) se neukázala jako důvod k šikanování, a to z prostého důvodu, že každý jsme jiný. Toto však platí až do té doby, než se takovýto jedinec stane outsiderem (osamělým, bez kamarádů, neschopným se přidružit a vzbudit sympatie) ve skupině, a tím více ohroženým šikanou.¹¹

„Pokud jde o psychické vlastnosti, bývá typická oběť šikany tichá, plachá, citlivá. Na běžné škádlení odpovídá často tím, že se stáhne, ustoupí. Mívá nízké sebevědomí, má sklon pocíťovat zahanbení bez dostatečného důvodu, považuje se za hloupou a nezajímavou pro ostatní, submisivně se podřizuje. Těžko se prosazuje mezi vrstevníky. Obětí

9 ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 32

10 KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005, s. 86-87

11 ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 34-38

se snadno stává dítě, které se ukáže jako velmi citlivé k běžnému posměchu, které snadno ztratí sebekontrolu, a jehož chování, je-li dítě šikanováno, poskytuje přihlížejícím zábavnou podívanou.¹²

Tak, jako máme několik typů agresorů, můžeme i oběti dělit na několik typů:

1. Pasivní oběť – jedná se o bojácné uzavřené jedince, často fyzicky slabé s nízkou sebedůvěrou.
2. Provokující oběť – jedná se o jedince, kteří rádi provokují ostatní, ale pokud jim je opláceno stejnou mincí, tak si stěžují.
3. Účelová oběť – sama na sebe bere roli oběti, aby získala uznání a popularitu.
4. Falešná oběť – do této skupiny patří jedinci, kteří si často stěžují, ale chtějí si spíše získat pozornost.
5. Oběť agresor – někteří jedinci, ač jsou obětmi šikany, sami šikanují.¹³

1.2.3 Přihlížející

Zejména šikana prvního a druhého stupně (viz. dále) probíhá ve skupině, jejíž součástí je agresor (agresoři) a oběť, ale také ostatní členové skupiny. Šikana je tedy záležitostí i těchto přihlížejících, kteří mohou vznik a průběh šikany ovlivnit či zastavit. Přestože většinou je agresivní jednání proti mysli, v situacích, kdy šikanovaný jedinec je neoblíbený, může dojít ke schvalování takovéto agrese. Toto je patrné zejména u šikany mezi dívkami, kde se uplatňuje zejména šikana pomocí pomluv a intrik než přímá fyzická šikana.¹⁴

Z neutrálních přihlížejících se ve vyšších stupních šikany mohou stát agresoři, kteří se začnou aktivně podílet na šikaně oběti.

12 ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 37

13 BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003, s. 42

14 ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 39

1.3 Druhy šikany

Dle způsobu útoku agresora na oběť můžeme rozlišit několik druhů šikanování. Jedním ze způsobu útoku na oběť je fyzický útok. Agresor sám či prostřednictvím nějaké jiné osoby ubližuje oběti fyzickým násilím např. bitím, kopáním, kousáním, štípáním, taháním za vlasy, házením předmětů apod. Mezi fyzické projevy šikany lze také zařadit bránění oběti ve vykonávání různých činností např. odchodu ze třídy na záchod. Násilí však nemusí mít jen fyzickou podobu, násilí může jedinec vykonávat aniž by se druhého dotkl. Jedná se o takzvané psychické násilí. Příkladem tohoto způsobu útoku je slovní agrese, do níž lze zařadit urážení, zesměšňování, nadávání, vysmívání, obviňování, ale také rozšiřování pomluv či ignorování – neodpovídání na pozdrav apod. Druhem šikany, který se rozšířil s rozvojem moderních technologií, je tzv. kyberšikana. Tento způsob šikany v sobě skrývá různá specifika a nebezpečí, která jsou popsána v následující kapitole.

1.3.1 Kyberšikana

Kyberšikana (Cyber Bullying) je druh šikany, který se ve společnosti objevuje s rozvojem moderních technologií jako je internet či komunikační technologie. Dnes mnoho lidí tráví velkou část svého času u internetu a skoro každý (včetně dětí základní školy) má mobilní telefon. Rizika šikany, přenesená z reálného světa do virtuálního, mohou tedy oběť zastihnout kdekoli, nezáleží na tom, kde se právě nachází a co dělá. Může ji zastihnout ve škole, v práci, ve městě při nákupu či přímo na ulici. Síla, s jakou může agresor zaútočit na svou oběť pomocí některé z moderních technologií, může být taková, že ji ani sám agresor takovou nezamýšlel a těžko ji může následně ovlivnit (např. video umístěné na webu).

„Kyberšikanu jako nový druh šikany poprvé definuje Kanadčan William A. Belsey. Kyberšikana je podle jeho slov úmyslné, opakující se a nepřátelské chování, jehož cílem je ublížit oběti za použití informačních a komunikačních technologií.“¹⁵

Kyberšikana má na rozdíl od klasické podoby určitá specifika, hlavním rozdílem je anonymita agresora. Člověk, který má pocit anonymity ve skrytu internetu, si dovolí to, co by si jinak nedovolil, co by bylo pro něj tabu. Jedinec s takovým pocitem ztrácí zábrany. Jelikož

15 MACHÁČKOVÁ, Pavla. Kyberšikana ubližování bez hranic. *Psychologie dnes*. 2007, roč. 13. č. 9, s. 52

nevidí přímou reakci oběti na jeho činy, necítí se do pocitů, jaké zažívá, a o to hůře si uvědomuje důsledky svých činů. Agresivita takového jedince se s postupem času stupňuje.¹⁶

Kyberšikanu můžeme zaznamenat v několika formách na internetu či pomocí mobilního telefonu:

- časté telefonáty (např. výhrůžné či jinak obtěžující), prozvánění či časté zasílání jakýchkoli SMS a MMS zpráv,
- obtěžování zasíláním urážlivých, výhrůžných a podobných e-mailů, či snaha o zahlcení e-mailové schránky,
- publikace záznamu – jedná se o způsob, kdy agresor zveřejní na internetu textové, zvukové či video záznamy, které nějakým způsobem zesměšňují oběť či osoby blízké nebo narušují její soukromí. V poslední době se na internetu objevují také záznamy, na kterých je pácháno násilí na obětech,
- zfalšování identity – na internetu se vyskytuje množství sociálních sítí, jako jsou např. Spolužáci, Facebook a jim podobné, kam uživatelé o sobě uvádějí různé informace. Zfalšování identity se vyznačuje tím, že jsou zakládány profily na těchto webech nebo vytvářeny blogy pod jmény obětí za účelem zesměšnění,
- krádež identity – v tomto případě agresor po zjištění hesla vnikne do virtuálního profilu oběti a může škodit touto cestou, např. tím, že čte či rozesílá e-maily pod jménem oběti apod.,
- virtuální pronásledování – je to forma jednání, při níž na internetu dochází k pokusům o kontakt s obětí. Jedná se například o slovní napadání na různých fórech či na chatu nebo zanechávání nevhodných vzkazů na stránkách oběti. Agresor také využívá internetu k zjištění co nejvíce informací o oběti a může pronásledování přenést z virtuálního světa do světa reálného.¹⁷

Účastníci kyberšikany

Tak jako obětí šikany i obětí kyberšikany se může stát kdokoli. V případě kyberšikany se obětí může stát úplně náhodný jedinec, který se s agresorem a agresor s ním, vůbec nezná.

16 HYRMAN, Miroslav. Od internetové šikany k sebevraždě. *Computer*. 2008, roč. XV, č. 17, s. 10-11

17 HYRMAN, Miroslav. Od internetové šikany k sebevraždě. *Computer*. 2008, roč. XV, č. 17, s. 10-12

Snadnější obětí pro agresory jsou jedinci, kteří tráví u internetu mnoho času nebo jsou dokonce na počítačích či mobilních telefonech svým způsobem závislí. Mohou nastat také situace, kdy se oběť dlouho nemusí dozvědět, že se o ní někde na internetu mluví nebo kolují nevhodné informace. Obětí žáků se může stát i jeho učitel.

U agresorů šikanujících pomocí informačních či telekomunikačních zařízení nezáleží na fyzických vlastnostech, věku či sociálním postavení, tak jak tomu je při setkání tváří v tvář. Ke kyberšikaně stačí, aby agresor měl nějaké znalosti o těchto technologiích a pokud je má větší než běžný uživatel, nemusí se bát odhalení.¹⁸

Publikum v případě kyberšikany může být velmi velké, již to není jen pár spolužáků či náhodní kolemjdoucí, ale nevhodnou fotografií či video mohou vidět lidé po celém světě. Doba, po kterou mohou nevhodné informace (text, video či fotografie) kolovat internetem, nemusí být jen dny a měsíce, ale také roky. Příkladem může být video kanadského chlapce z roku 2003, jež na nahrávce předvádí oblíbenou postavu z filmu Star Wars. Toto video našli a na internet umístili jeho spolužáci. Video během krátké doby shlédlo miliony uživatelů internetu a video koluje internetem ještě pět let po jeho uveřejnění. Chlapec na nahrávce tuto situaci neunesl a zhroutil se, nyní má doživotní následky a celou věc řeší soud.¹⁹

1.4 Stupně šikany

První stupeň (ostrakismus)

Šikana nevzniká jen v kolektivech, kde je nějaký sadista či tyran, ale vzniká i ve skupinách „normálních“ žáků s „normální“ kázní. Vznik šikany totiž může být úplně nenápadný, kdy její iniciátoři jsou obyčejní chlapci či dívky. V každé skupině se totiž dříve či později objeví jednotlivci, kteří jsou méně oblíbení. Postupem času se tak tyto jedinci mohou stát adresáty různých posměšků či legráček, členové skupiny se s nimi přestávají bavit. Takovéto jednání je již zárodkem šikanování, které se může postupně prohloubit. V tomto stupni nemá šikanování fyzickou podobu, ale spíše psychickou.

18 MACHÁČKOVÁ, Pavla. Kyberšikana ubližování bez hranic. *Psychologie dnes*. 2007, roč. 13. č. 9, s. 52-53
19 HYRMAN, Miroslav. Od internetové šikany k sebevraždě. *Computer*. 2008, roč. XV, č. 17, s. 12

Druhý stupeň

Nenápadné vyčleňování a odstrkávání jedince na okraj skupiny může přerůst do dalšího stupně. Důvodů pro tento posun může být několik.

Jedním z těchto důvodů může být zvyšující se napětí ve skupině, kdy „odstrkovaný“ jedinec slouží jako obětní beránek, na kterém se ostatní odreagovávají. Nebo také situace, kdy skupina spolu tráví více času, jako jsou školní výlety, lyžařské výcviky, a potencionální agresori se baví na účet své oběti.

Dalším z důvodů může být fakt, že se v jednom kolektivu sejde více agresivních jedinců, kteří používají násilí k uspokojování svých potřeb.

Jak se bude dále toto jednání rozvíjet, závisí na postavení ostatních členů ve skupině a na jejich postoji k násilí a šikanování. Pokud je ve skupině negativní postoj k šikanování a k násilí, je pravděpodobné, že k šikaně nedojde, protože tato skupina ji zastaví již v počátku.

Třetí stupeň (vytvoření jádra)

Pokud ve skupině, v níž se projevily počáteční znaky šikany, není vůle k odporu k násilí, je pravděpodobné, že se k agresorovi přidají další agresivní jedinci. Tito jedinci začnou cíleně šikanovat ostatní, zprvu již osvědčené „slabé“ jedince.

Čtvrtý stupeň

Zde dochází k přijímání norem agresorů, které se stávají nepsanými pravidly skupiny, a je již velmi těžké se agresorům postavit. V tomto stupni se i hodní nenásilní žáci začnou chovat vůči oběti krutě a aktivně se podílejí na šikanování.

Pátý stupeň (dokonalá šikana)

Jedná se o poslední a vrcholové stádium šikany. Toto stádium se spíše než na školách vyskytuje ve věznicích, výchovných ústavech či internátech. Je to stádium, kde jsou normy agresorů respektovány všemi – stádium vykořisťování. Brutální chování je považováno za

normální a dokonce neutrální či nesouhlasící členové skupiny přihlížejí či přímo se aktivně zapojují do týrání. Vztah mezi agresorem a šikanovaným je takový, že při případném provalení šikany šikanovaný vypovídá ve prospěch agresorů či původní výpověď změni v jejich prospěch.²⁰

1.5 Příčiny šikany

Při hledání příčin a spouštěcích mechanismů šikany je třeba jít do hloubky problému. Při podrobnějším zkoumání je možné objevit příčiny chování agresora například v rodinném prostředí, kdy někteří rodiče neprojevují o své potomky dostatečný zájem, jsou k agresivnějšímu jednání tolerantnější a při výchově častěji využívají tělesné tresty. Také osobnost agresora či oběti má na vzniku šikany velký podíl. Svůj podíl má i osobnost pedagoga, a to zejména ve školním prostředí. V uměle vytvořených skupinách jako jsou internáty, dětské domovy či výchovná zařízení mají vliv na vznik šikany zavedené rituály (např. přijímající rituály).

Čtyři hlavní příčiny agresivního chování:

- 1) „Tlak kolektivu - jedinec je nucen, aby se choval tak, jak společnost očekává; např. chlapec má být mužně tvrdý, nikoli změkčilý, nemá se bát ránu dostat a v případě potřeby ji i dát. Je-li jedinec pod konstantním tlakem „být takovým, jakým má být“ a je-li ke své budoucí sociální roli veden a systematicky připravován (dříve výcvik šlechtických chlapců se zbraní, dnes armádní výcvik, tělesná výchova), vnímá, že jedinci v tomto procesu slabí či dokonce neúspěšní jsou zpravidla terčem pohrdání a posměchu.
- 2) Touha po moci - přání ovládat druhého, ať už za účelem prospěchu (nabytí hmotné věci, peněz...), či uspokojení vlastního ega (někdo je nám vydán na milost a nemilost). Touha po moci je spíše „přiživujícím motivem“ k výše uvedenému. Přání ovládat druhého člověka je silné i ze zcela racionálních (nikoli však správných) důvodů. Ovládáme-li nějakého jedince či ještě lépe skupinu jedinců, pomůže nám to splnit vlastní přání a dosáhnout jakéhosi uspokojení.

20 KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 1997, s. 31-41

- 3) Motiv krutosti – psychoanalýza předpokládá, že vidět někoho trpět působí jedinci potěšení, aniž by se jednalo o jedince se sklony k sadismu. Při šikaně je tento prvek osobnosti uspokojen - „vychutnám si utrpení druhého“. Samozřejmě se v kolektivu může vyskytnout psychicky nemocný jedinec a násilí na slabších dětech má pak skutečně patologické příčiny, ale tyto případy jsou vzácné.
- 4) Zvědavost, experiment – týrání funguje do určité míry jako pokus. Agresor je zvědavý a zkouší, jak bude druhý jedinec reagovat na ponížení a bolest, jak se projeví jeho strach. Řečeno opět slovy psychoanalytika, agresor cítí, že týrání a ponižování obětí takzvaně duševně obnažuje, což v něm vzbuzuje zvědavost podívat se na její dno.²¹

1.6 Následky šikanování

Šikanování narušuje vztahy v celé skupině, kde se odehrává, a její následky jsou velice vážné nejen pro samotnou oběť, ale i pro ostatní účastníky šikany.

Následky šikany mohou na oběti zanechat dlouhodobé, ale i trvalé fyzické či zejména psychické stopy. V horším případě může šikana její oběť dovést až k sebevraždě. „Mezi psychické následky šikanování patří zejména frustrace sociálních potřeb oběti, snížená schopnost navazovat a udržovat vztahy, nízké sebehodnocení, špatný vztah ke škole a k lidem, stálé napětí, špatná nálada a smutek. U pokročilejších stupňů šikanování to bývá rovněž všudypřítomný strach vedoucí k poruchám spánku, zvýšené únavnosti a neúspěchům ve studiu i v soukromém životě.“²² Následky šikany se samozřejmě odvíjí od „odolnosti“ šikanovaného jedince a od stádia, do kterých se šikana dostala. Pro zjednodušení můžeme stádia rozdělit do dvou skupin, a to na počáteční stádia a na pokročilá stádia šikany.

Následky u obětí počátečních stádií šikany mohou být závažnější než by se zprvu zdálo. Šikanované dítě se ve škole necítí dobře a jeho postoj ke škole bývá negativní. Vystavení emočnímu tlaku povolna vede k narušení osobnostního vývoje dítěte a časem může dojít k vyčerpání nervové soustavy a k neuróze nebo psychosomatickým potížím. I takovéto nenápadné šikanování vede k poruchám v sociální (školní) a osobnostní adaptaci. Lze to tedy vnímat jako psychickou deprivaci.

21 LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 11-12

22 LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 15

U takto postižených jedinců se často vyskytuje:

- nepozornost při vyučování,
- zhoršení prospěchu,
- tendence k nadměrné omluvené absenci (úniky do nemoci) ,
- tendence k neomluvené absenci (záškoláctví) ,
- poruchy sebehodnocení a narušené, negativní sebepojetí,
- celková nejistota a strach.

Na rozdíl od šikany v počátečních stádiích, kde následky nemusejí být na první pohled výrazné, následky u pokročilých stádií jsou zřejmé a velmi závažné. V těchto stádiích dochází k zasažení celé osobnosti a mají celoživotní charakter. Při dlouhodobější šikaně se oběť hroutí a propuká u ní hrůza ze zabití, strach o život. To se může projevit v psychosomatických potížích, jako jsou např. bolesti břicha a hlavy, nevolnost apod. Takto postižené oběti nemohou v mnoha případech pokračovat ve studiu a jejich adaptace na jinou třídu nebývá často úspěšná. Stává se také, že po přechodu na jinou školu se opět stávají obětí šikany. I když se zdá, že oběť se zotavila, je zde nebezpečí návratu obtíží. Narušení osobnosti u některých jedinců může být tak velké, že je řeší v krajních případech až sebevraždou. To, že je sebevražda následek šikanování, se však obtížně prokazuje.²³

„Dostupné poznatky o obětech pokročilých šikan přivádějí k úvahám, které se zdají těžko přijatelné. Pozdní následky nejbrutálnějších šikan se podobají syndromu vyhlazovacích táborů. Jejich hlavní znaky jsou nápadně podobné: chronické depresivní stavy, sebedestruktivita, poruchy přizpůsobivosti a narušený vývoj osobnosti. Oběti zakoušejí kvalitativně stejné pocity – strach o život, krajní ponížení a zbavení práv. Vnější podmínky samozřejmě nejsou u šikanování zdaleka tak extrémní, nicméně mechanismus narušení křehké lidské integrity je podobný.“²⁴

Také na agresorech zanechává šikana své stopy, které nejsou tak zjevné jako na obětech šikany. Jedná se zejména o deficit v jejich mravním vývoji, který upevňuje antisociální postoje. Je zde nebezpečí, že takovýto jedinec bude v dospělosti páchat trestnou činnost, protože nemá zafixované návyky, jak se chovat k druhému člověku. U děvčat se následky

23 KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005, s. 101-103

24 KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005, s. 101

mohou projevit v krutosti k vlastním dětem. Ve školním věku se důsledky šikany u agresorů projevují zejména zhoršením prospěchu a členstvím v pochybných partách.

Své stopy zanechává šikanování také na osobách, jež jí pouze přihlížejí. Osoby přihlížející šikanování či krutému bezpráví často ztrácejí iluze o společnosti v níž žijí a která by měla zajistit ochranu před násilím mezi jejími členy. Ze zkušenosti, kterou nabyly v období šikanování, v dospělosti vychází a mohou k porušování zákona přistupovat obdobně i oni. Tím dochází k mravnímu a morálnímu pokřivení celé společnosti.

Výskytem šikany dochází ke snížení efektu pedagogického působení na skupinu a výchovný a výukový efekt pedagoga je v takovéto skupině minimální.²⁵

1.7 Řešení šikany

Aby mohlo dojít k řešení šikany na škole, musíme nejprve zjistit její přítomnost. Někdy je zřejmá na první pohled, jinde zase více skrytá. I tam, kde šikana není, se může situace během několika dnů změnit, proto je třeba, aby učitel byl stále ve střehu a všímal si všech náznaků. K šikaně mezi žáky může totiž docházet i v přítomnosti učitele. Způsob této šikany není tak nápadný jako v jeho nepřítomnosti, ale přímé či nepřímé známky šikany je možno spatřit.

1.7.1 Projevy šikany

Známky šikany mohou být různě výrazné. Některé známky se mohou jevit jako nevinné, může jít o běžné hrátky žáků, avšak při častějším výskytu mohou tyto známky poukazovat na šikanu mezi žáky.

Přímé známky šikany

Mezi přímé známky šikany patří posměch či posměšné poznámky na adresu šikanovaného dítěte, nadávky nebo oslovování posměšnou či urážející přezdívkou. Mezi tuto známku šikany lze zařadit také zdánlivě přátelské vtípky a kanadské žertíky jako je schovávání psacích potřeb a podobně.

25 KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 1997, s. 67-68

Dále také nepřátelská kritika žáka ze strany jeho spolužáků a příkazy, kterým se dítě snaží vyhovět a podřídit.

Ale i pošťuchování, honění či strkání, tolik běžné mezi žáky, může být znakem šikany, a to zejména, děje-li se toto nápadně jednostranně. Mezi na první pohled více viditelné znaky patří rvačky, a to zejména ty, ve kterých je jeden z aktérů výrazně slabší nebo je proti němu přesila.

Nepřímé (skryté) známky šikany:

Mezi nepřímé známky můžeme zařadit osamělost dítěte, které je bez kamarádů, o přestávkách vyhledává samotu, a to zejména v blízkosti učitelů a jejich kabinetů, na začátku hodiny vchází do třídy s učitelem. Mezi dětmi je takovýto žák málo oblíben, při vytváření mužstev při sportu bývá volen mezi posledními. Mění se také psychická pohoda tohoto žáka, kdy působí smutně, stísněně apod. Může dojít ke zhoršení prospěchu, v některých případech i skokově. Dalším znakem mohou být poničené osobní věci jako je penál, školní taška, oblečení či modřiny, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

I ve skupinách, ve kterých šikana není a nejsou patrné výše uvedené známky šikany, je dobré provést občas sociometrické šetření zaměřené na oblibu jedinců ve skupině a zjistit tak, kdo by se mohl stát potencionálním agresorem a kdo obětí. Po vytipování těchto jedinců na ně preventivně působit tak, aby šikana ve skupině nepropukla.

Toho, že se „něco“ děje, si samozřejmě mají šanci všimnout i rodiče šikanovaných dětí. Některé známky nemají šanci zaznamenat, jelikož ty jsou patrné ve skupině ve škole. A však i z výše uvedených známek (poničené věci, špinavý oděv, modřiny) mohou vyzorovat, že vše není v pořádku. Přeci jen rodič má k dítěti blíže než učitel. Mezi známky, které jsou patrné více rodiči než učiteli, patří nechuť jít do školy, strach před odchodem, či žádost o doprovod do školy. Psychika šikanovaného žáka nalomená ve škole se ani příchodem domů nelepší, a tak je možné pozorovat smutek, výkyvy nálad nebo špatný spánek (noční můry, křik ze spaní apod). Někteří jedinci také „utíkají“ do nemoci, častěji než dříve si stěžují na bolest břicha, hlavy, aby nemuseli do školy.²⁶

26 ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 49

1.7.2 Šetření šikany

Pokud dojde ke zjištění šikany (od oběti, rodiče či jiného svědka), je třeba ji co nejdříve začít řešit, aby šikana zanechala na oběti co nejmenší následky. I sebemenší zmínkou o šikaně je třeba se zabývat a nepřehlížet ji.

Při vyšetřování šikany je třeba zvolit správnou strategii, není možné začít vyšetřování u podezřelých agresorů, jelikož by mohlo dojít ke zničení důkazů a nic bychom se nemuseli dozvědět. Také by mohlo dojít k ohrožení oběti šikany. Při vyšetřování je hlavní neprozradit toho, kdo o šikaně informoval, a tím ho ochránit před pomstou. V praxi lze uplatnit dva způsoby vyšetřování, a to buď lokální (pouze vybraní žáci) nebo globální (celá skupina – např. sociometrickým šetřením). Další vlastní šetření má svůj postup.

Nejdříve je třeba si udělat přesný obraz o tom, k čemu a jak vlastně došlo, a proto je vhodné si nejprve promluvit s tím, kdo na šikanu upozornil, a pokud to není oběť sama, je třeba si následně promluvit i s ní. Dalším důležitým krokem při šetření šikany je najít svědky šikany, kteří jsou ochotni pravdivě vypovídat, a s těmito svědky provést rozhovory. Vhodné je také provést konfrontaci dvou svědků. Provést konfrontaci svědků a agresorů by mohlo vést k ohrožení vyšetřování. Zásadní chybou by bylo konfrontovat oběť šikany a agresora, pro oběť je toto bolestivé a mohla by svou pravdivou výpověď odvolat.

Při vyšetřování je také nutné zajistit oběti ochranu. Kdy zajišťovat oběti ochranu je individuální dle situace. V některých případech je ochrana nutná již při oznámení šikany, jindy až v průběhu vyšetřování. U pokročilých šikan může být potřeba zajistit oběti ihned odchod na jinou školu či dlouhodobě uvolnit ze školy.

Jako poslední krok při vyšetřování šikany je třeba provést rozhovory s agresorem či agresory. Na rozhovor s agresory je třeba se předem připravit a mít shromážděné důkazy. Pokud bychom neměli důkazy, mohlo by dojít k tomu, že agresori všechno zapřou a podezření vyvrátí. Dále by mohlo dojít k tomu, že zničí důkazy nebo se nějakým způsobem oběti či informátorovi pomstí. Důležitost tohoto rozhovoru pro odhalení šikany bývá minimální, výjimkou je však šikana beze svědků, které jsou účastni jen oběť a agresori.²⁷

27 KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005, s. 112-115

Při vyšetřování šikany je třeba být stále objektivní a nepodlehout hněvu. Je možné, že to, co se jeví jako šikana, jí vůbec nemusí být. Jak známo někteří jedinci, i když jsou menší a slabší, dovedou ostatní vyprovokovat až tak, že musí přijít odpověď na jejich provokace.²⁸

1.7.3 Odstranění šikany ve škole

Ve chvíli, kdy je šikana odhalena a je znám agresor, je třeba celou věc nějakým způsobem vyřešit. Učitel, který šikanu odhalí, musí zaujmout jasné stanovisko a vyslovit nesouhlas s tímto jednáním. Odsoudit jednání a ne přímo agresora. Jsou dva odlišné způsoby jak dojít k nápravě, a to metoda vnějšího nátlaku a metoda usmíření.

Metoda vnějšího nátlaku se v praxi hojně využívá. Jedná se o to, aby agresor upustil od svého chování, a to buď domluvou a hrozbou sankce (zejména u mladších dětí a počátečních projevů šikany) nebo trestem.²⁹

Mezi sankce, jež může učitel uplatnit, lze zařadit např. hodiny po škole, oznámení rodičům, oznámení řediteli, vyloučení z výletů či podobných akcí, dále pak důtka či snížená známka z chování, přeložení na jinou školu, vyloučení ze školy, oznámení policii. Vše samozřejmě závisí na způsobu a stupni šikany.

Při závažnějších projevech šikany by měl vyšetřování vést ředitel školy a jednání s rodiči agresorů je nevyhnutelné. Při jednání s rodiči je také třeba apelovat na osobní zájem rodičů s tím, že agresivnímu jedinci hrozí nejen sankce ve škole, ale že v dospělosti by mohl mít problémy se zákonem. Ve většině případů se při jednání s rodiči agresorů setkáme s obhajobou jejich dětí, vše pokládají za klukovinu. Je však třeba požádat rodiče o důraznou domluvu a o jasný postoj k šikaně a násilí. Problém v těchto případech jsou rodiče z nefunkčních rodin, kteří sami mohou být zdrojem agresivního jednání.

Po jednání s agresory a jejich rodiči je další částí této metody oznámení skupině (třídě, v níž se šikana vyskytla, v případě, že agresor a oběť jsou z jiné třídy, tak v obou třídách), jak budou viníci potrestáni. Toto je žádoucí zejména pokud část těchto žáků pasivně šikaně přihlížela a je dobré zdůraznit, že zodpovědnost mají i ti, co u toho byli a nijak nezasáhli. Je

28 ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 53

29 KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005, s. 121

také možné věc projednat i s rodiči žáků a skrze rodiče zapůsobit na žáky. Tímto dává učitel všem najevo svůj postoj k šikaně a jejímu řešení.³⁰

Metoda usmíření není tak častá jako metoda vnějšího nátlaku a lze ji použít jen v určitých případech. Tato metoda usiluje zejména o vnitřní proměnu vztahů mezi účastníky, je upuštěno od trestu. Cílem je hledání společné nápravy a sdílení odlišných pocitů účastníků a vcítění se agresorů do pocitu oběti a mít s ní soucit. Tuto metodu lze použít u počátečních stádií (prvního a druhého stupně šikanování) zejména u mladších dětí, ale vždy záleží na formě šikany a na účastnících.³¹

Při řešení šikany je nutná také spolupráce s rodiči oběti, které je třeba ujistit, že škola udělá vše, co bude v jejich silách. Dále je třeba rodiče upozornit na nutnost větší spolupráce s dítětem a posílení odolnosti proti šikaně. Rodiče by se měli zdržet ukvapených rozhodnutí a neřešit věc sami (např. vyřizováním s rodiči agresora), mohli by totiž napáchat víc škody než užítku. Rodiče musí být hlavně oporou pro své dítě a neměli by se domnívat, že jejich dítě je nějakým způsobem slabé či neschopné, když se nedokáže ubránit ostatním.³²

1.7.4 Překážky ve vyšetřování

Aby mohla být šikana odhalena a řádně vyšetřena, je třeba překonat několik faktorů, které brání řádnému vyšetření šikany. Tyto faktory bránící odhalení a vyšetřování lze zaznamenat jak ze strany samotných aktérů, jejich rodičů, tak i ze strany školy.

Faktory bránící řádnému vyšetření šikany:

- Nepřehlednost situace - v některých případech je těžké rozeznat, kdo je obětí šikany a kdo agresorem. V některých případech je oběť sama dohnána k agresí, kdy se brání útočníkovi nebo sama šikanuje.
- Nezájem ze strany školy (učitelů nebo vedení školy) – tento nezájem vyplývá z obavy o pověst školy a o možnost sankcí pro učitele či pro ředitele škol. Je to hra na

30 ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 55-58

31 KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005, s. 125-127

32 LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 16-17

tzv. „mrtvého brouka“ - tam, kde šikana není, není ji třeba řešit, toto však dále vede k bujení šikany.

- Nedostatečná pravomoc školy – učitel či ředitel školy má velmi omezené možnosti jak potrestat agresora za jeho chování a z možností, které mají (poznámka, důtka či snížená známka z chování), si agresoři nic nedělají.
- Samotní žáci, kterých se šikana týká (buď jako obětí či jako pasivních přihlížejících) také ztěžují odhalování či vyšetřování, jelikož se bojí věc oznámit, aby nebyli za zrádce či aby se jim nedostalo odplaty ze strany agresorů.
- Rodiče některých dětí nepřipouštějí možnost, že by jejich dítě mohlo být agresorem a nespolupracují se školou či dokonce vedou své děti k agresí, aby se ve společnosti prosadili. Rodiče obětí se zase v mnoha případech bojí, aby vyšetřování situaci jejich dětí ještě nezhoršilo.³³

1.8 Prevence a informovanost o šikaně

Řešení, které by vedlo k celkovému vymýcení šikany, je komplikované, dlouhodobé až nereálné. Přesto je třeba působit na společnost preventivně, protože než řešit šikanu a její následky je lepší, snadnější, účinnější a levnější jí předcházet. Následky šikany se totiž odstraňují špatně a v některých případech následky šikany ze školních let přetrvávají po celý život. Prevenci šikany je třeba provádět jak tam, kde nebyla dosud zjištěna, tak tam, kde k šikaně již došlo. Prevenci je třeba provádět komplexně, ne jen působit na děti, ale také na širší okolí jako jsou učitelé a rodiče dětí. Prevence by měla být vždy srozumitelná a přizpůsobená podle toho, na jakou cílovou skupinu je nasměrována, (jiná forma pro děti prvního stupně základní školy a jiná pro žáky středních škol...)

Druhy prevence:

• **Primární prevence** – provádí se v případech, kdy k šikaně ještě nedošlo, spočívá v informovanosti dětí a rodičů, v aktivitách škol, které působí preventivně. Mezi tyto metody lze zařadit přednášky o šikaně jak pro žáky, tak pro učitele, dále pak školní parlament a podobná účast žáků na fungování školy.

33 BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003, s. 67-76

•**Sekundární prevence** – uplatňuje se v případech, kdy již k šikaně došlo. Snahou je zajistit, aby se problémy již neobjevily. Lze sem zařadit práce s agresory a jednání s jejich rodiči a rodiči obětí.

•**Terciární prevence** – v současnosti u nás neexistuje. Je namířena na jedince či skupiny, kde již problém nastal. Snahou této prevence je zamezit zhoršení stavu a případné recidivě agresorů a to např. tím, že agresor bude vyjmut ze školy a bude s ním celodenně odborně pracováno na speciálních pracovištích.

Pokud chceme šikanu úspěšně řešit, nelze ji tabuizovat. Žáci by měli být o této problematice dostatečně informováni, a to jak pomocí letáčků, tak prostřednictvím diskusí a besed ve škole. Při prevenci šikany sehraje svou úlohu i jednání, při němž nepadne ani jedno slovo o šikaně, a přesto působí preventivně. Tento princip spočívá v atraktivnosti výuky a v její zajímavosti pro žáka, je založen na úsloví „kdo si hraje nezlobí“, tedy pokud výuka bude zajímavá, žáci se nebudou ve škole nudit a to je dobrý předpoklad pro snížení negativních jevů ve skupině. Žáci by měli být více aktivně zapojováni do výuky. To samozřejmě souvisí i s mimoškolními aktivitami, kdy škola či jiné zařízení nabízí žákům zájmové kroužky.

V rámci prevence šikany by měla být na školách vytipována riziková místa (WC, šatna, tělocvična, špatně viditelná zákoutí), kde může docházet k patologickým jevům a na těchto místech by měl být zvýšen dozor. Dozor by měl být prováděn o přestávkách, před a po vyučování. Při dozoru pedagogický pracovník nejen dohlíží, aby nedocházelo k agresi mezi žáky, ale je to i vhodná příležitost, jak žáky lépe poznat z jiného úhlu pohledu. Při dozoru může učitel například vytipovat agresivnější jedince či potencionální oběti a s nimi poté dále pracovat. U obětí či potencionálních obětí je třeba posilovat sebevědomí, vhodné je zařadit nácvik zvládání konfliktů a asertivního chování. U agresivních jedinců je třeba tlumit jejich agresivní chování a vysvětlit jim jak se chovat, aby neměli problémy. Kromě pedagogických pracovníků vykonávají dozor i ostatní zaměstnanci školy jako je např. školník. Na některých školách je také zaváděn kamerový systém, který také může působit preventivně.

Cílem práce se skupinou je vytvoření zdravého jádra, které v případě počínající šikany tuto šikanu zastaví již v počátcích. Mezi práci se skupinou lze zařadit také snahu o aktivní podílení se žáků na životě školy, např. vytvořením žákovské samosprávy, školního parlamentu a pod.

Důležitým prvkem prevence je spolupráce školy a rodičů, a to nejen rodičů agresorů a obětí. Je třeba rodiče informovat o šikaně a jejích projevech. Rodiče znají své děti nejlépe, a proto mohou včas upozorovat, že s dítětem není něco v pořádku. Škola by měla ve vztahu k rodičům plnit úlohu osvětovou, koordinační a poradenskou.³⁴

Každý pedagogický pracovník má vést žáky k osvojování norem mezilidských vztahů, účtě k druhému, etickému jednání a jednání v souladu s právem. Osvěta mezi žáky, ale i jejich rodiči, může ve škole probíhat formou přednášek, besed či pomocí letáků.

V rámci prevence šikanování je třeba ze strany ředitelů škol zajistit účast pedagogů na kurzech vztahujících se k určené problematice, či jinak zvyšovat jejich informovanost. Snažit se zajistit spolupráci mezi žáky, jejich rodiči a pedagogy a spolupracovat s jinými odbornými poradenskými a preventivními službami.³⁵

V oblasti prevence šikany a informovanosti probíhají různé akce a projekty jak pod záštitou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, tak různých soukromých společností (např. Nadace O₂ Minimalizace šikany). Pokud však i přes veškeré snahy o preventivní působení k šikaně dojde je možnost obrátit se na pověřené osoby přímo ve škole (výchového poradce, školního metodika prevence, psychologa) nebo na specializovaná pracoviště, kterými jsou krizová centra či linky bezpečí, která mají zřízena telefonní čísla jak pro děti, tak i pro rodiče.

1.9 Právní pohled na problematiku šikany

České právo výraz šikana či šikanování jako takové nezná. Agresor však svým jednáním může naplnit znaky nějakého konkrétního trestného činu uvedeného v trestním zákoně. Agresor se může jedním činem dopustit i více trestných činů.

Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů:

- vydírání (je-li oběť, násilím či pod pohrůzkou násilí, nucena k nějakým úkonům),
- omezování osobní svobody,

³⁴ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003, s. 77-168

³⁵ Metodický pokyn MŠMT č. 28 275/2000-22. čl. 3

- útisku (pokud je oběť v tísní nucena něco činit, nečinit nebo strpět) ,
- ublížení na zdraví (dojde-li následkem šikany k poškození zdraví oběti) ,
- loupeže (násilím nebo pod pohrůzkou násilí se zmocní cizí věci) ,
- vzbuzení důvodné obavy (vyhrožování smrtí či ublížením na zdraví),
- poškození cizí věci (úmyslné poškozování věcí oběti),
- znásilnění a kuplířství (u sexuálních forem šikany).³⁶

Aby bylo možné trestný čin postihnout, je třeba aby jednání splnilo dvě podmínky, a to formální a materiální stránku. Materiální stránka znamená, že se pachatel musí dopustit jednání, které je v trestním zákoně uvedeno jako trestný čin. Formální stránka spočívá v úmyslu takového jednání a dosažení nebezpečnosti uvedené v zákoně. Pokud nejsou obě tyto stránky naplněny, nejedná se o trestný čin.

Dle trestního práva může být pachatel trestného činu postížen až při dosažení určitého věku. Do 15 let není dítě trestně odpovědné. Mladistvým tj. osobám starším 15 let a mladším 18 let, mohou být uloženy pouze některé druhy trestů, např. u trestní sazby odnětí svobody se u mladistvých hranice snižují na polovinu a horní hranice trestu nesmí být vyšší než 5 let. Pouze v případě, že by mladistvý spáchal trestný čin, za který lze uložit výjimečný trest, lze mu uložit trest v rozmezí 5 až deset let odnětí svobody.³⁷

Někteří agresori jsou si své beztrestnosti vědomi a myslí si, že nemohou být za své činy nijak postíženi. Nezletilí nejsou sice trestně odpovědní, ale přesto se jejich jednáním orgány činné v trestním řízení zabývají. Mohou jim být stanovena výchovná opatření:

- dohled probačního úředníka,
- zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,
- ochranná výchova.

³⁶ Metodický pokyn MŠMT č. 28 275/2000-22. čl. 1, odst 3

³⁷ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005, s. 213 - 218

1.9.1 Rodiče a škola z pohledu práva ve vztahu k šikaně

Škola, v níž k šikaně dochází, ale i rodiče agresorů mají odpovědnost za jejich činnost. Rodiče, kteří zanedbávají výchovu svých dětí, se dopouštějí trestného činu ohrožení mravní výchovy mládeže a mohou být za něj odsouzeni.

Pokud k šikaně dochází během vyučování nese plnou odpovědnost škola či zřizovatel školy. Svou zodpovědnost mají i učitelé a zaměstnanci školy po celou dobu, kdy je dítě ve škole (od příchodu do odchodu ze školy) či na akci pořádané školou (např. výlety). Škola také nese občanskoprávní odpovědnost za způsobenou škodu. Pokud se zjistí, že pedagogičtí pracovníci zanedbali své povinnosti v souvislosti se šikanou, přichází v úvahu odpovědnost pracovněprávní. Ve zvláštních případech se může pedagogický pracovník dopustit i některých trestných činů, např. ublížení na zdraví (pokud dojde k ublížení na zdraví agresorem oběti a pedagogický pracovník v rámci svých povinností měl a mohl tomuto zabránit), nadřování, nepřekažení trestného činu.³⁸

38 <http://trestnirizeni.mujblog.info/dokumenty/sikana-ve-skole-a-trestni-pravo> [23.9.2008]

2 Období pubescence

Žáci druhého stupně základních škol jsou ve věku, kdy dochází k významným změnám v jejich životě. A to jak ke změnám fyzickým, duševním, tak také ke změnám ve způsobu života. V odborné literatuře je toto období označováno jako starší školní věk nebo také jako pubescence. Je to věk okolo patnáctého roku věku. Období, v němž si žáci volí školy, kde budou pokračovat ve studiu a připravovat se na budoucí povolání.

V období pubescence prochází jedinec komplexní proměnou osobnosti. Nejnápadnější proměnou je tělesné dospívání spojené s pohlavním dozráváním (v tomto období jsou získávány první zkušenosti s partnerskými vztahy). Dochází také ke změně způsobu myšlení (abstraktní myšlení), osamostatňování zejména z vázanosti na rodiče, které začínají zastupovat vrstevníci a vrstevnické skupiny, se kterými se jedinci v čím dál větší míře ztotožňují.³⁹

2.1 Tělesné změny

V období pubescence dochází k významným tělesným změnám, které jsou důkazem dospívání jedinců. „Tělesná proměna může mít subjektivně různý význam, který závisí na představě o atraktivitě dospělejšího zevnějšku, na psychické vyspělosti jedince a na sociálních reakcích, jež tuto změnu doprovázejí. Pubescent může být na svoje dospívání pyšný, ale stejně tak dobře se za ně může i stydět, záleží na okolnostech“⁴⁰

Dospívání bývá u dívek časnější než u chlapců a také nápadnost dospívání je u dívek vyšší než u chlapců. U dospívajících chlapců jsou sekundární pohlavní znaky méně nápadné, projevují se zejména růstem a také rozvojem svalů, což je společností spíše vítáno. Také ve vrstevnické skupině tyto změny zvyšují společenský status. Dříve dospívající chlapci tak získávají na popularitě a častěji zaujímají vedoucí roli. Naproti tomu malý a slabý jedinec, který začne dospívat později než ostatní, ztrácí sociální status a častěji se může stát obětí agrese či šikany vyspělejších vrstevníků.

39 VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 209

40 VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 211

U dospívajících děvčat jsou sekundární pohlavní znaky nápadnější a mohou vzbuzovat strach, zejména u rodičů či učitelů, z předčasné sexuální aktivity. Nevypělé dívky sice nedosahují takové sociální atraktivity jako vyspělejší děvčata, ale vyspělejší vrstevnice se k nim chovají méně agresivně než je tomu u chlapců.⁴¹

2.2 Psychické změny

Tělesné změny jsou samozřejmě doprovázeny i psychickými změnami jedince. Mění se vnímání okolí, dochází ke změnám v prožívání, které se projevují kolísáním emocí (důsledek hormonálních změn, změn psychiky a mezilidských vztahů), větší labilitou, tendencí reagovat přecitlivěle, ztrátou citové jistoty a s tím také ke zvýšení dráždivosti a napětí. Emoční prožívání je v tomto období více impulzivnější a je spojeno s menším sebeovládáním. Pubescent si uvědomuje rozdíly mezi prožitky a chováním okolních lidí a začíná považovat své pocity jako součást vlastní osobnosti, věnuje jim větší pozornost a více se uzavírá. Dochází k větší uzavřenosti zejména v citové oblasti. Období dospívání je označováno jako vytváření vlastní identity.⁴²

2.3 Sociální postavení pubescenta

S tím, jak si dospívající vytváří vlastní identitu, se snaží, aby byli co nejméně ovlivňováni rodiči, a proto se snaží od rodiny odpoutat. Toto odpoutání neznamená přerušení citových vazeb na rodiče, ale jejich změnu. Rodiče přestávají být vnímáni jako neomylní tvorové. Pubescent je k nim více kritický, nechce být jako rodiče, chce se lišit. V rodině je stále vnímán jako dítě, a přestože se jeho role v rodině mění, mění se pro něj nepřijatelným způsobem, přibývá povinností, ale práva zůstávají stejná. Pocit jistoty a bezpečí, kterou rodina až doposud poskytovala, poskytuje však stále.⁴³

Tím jak se dospívající snaží odpoutat od rodiny, orientuje se na jiné sociální skupiny jako jsou jeho vrstevníci. Ti mají podobné problémy jako on, sdílí spolu své názory, normy, hodnoty a preferují podobný styl života. Vrstevníci jsou vzhledem k němu v rovnocenném postavení oproti rodičům. Vrstevnická skupina dospívajícímu pomáhá překonat nejistotu

41 VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 212

42 VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 214-216

43 VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 237-243

v osamostatňování, snižuje jeho zodpovědnost a zvyšuje pocit sebevědomí, kterého by jinak pravděpodobně nedosáhl. S odpoutáváním se od rodiny dochází ke ztrátě jistoty, kterou rodina představovala. Tu teď hledá ve skupině s kamarády, kteří mu potřebu jistoty a bezpečí začínají stále více poskytovat. V tomto období dochází ke značné proměně individuální identity.

Dospívající chce být čím dál více akceptován, a proto se snaží získat co největší prestiž ve skupině. Pro získání dobré pozice je dospívající ochoten mnohé obětovat, jelikož tato pozice se stane součástí jeho identity. Jak moc je dospívající ochoten se podrobit tlakům skupiny, záleží na dosaženém stupni vývoje. Mladší a méně sebejistí jedinci podlehnou požadavkům skupiny (na změnu zevnějšku, chování, stylu života apod.) spíše, než jejich vyspělí kamarádi. Vrstevnické skupiny si volí své ideály, mezi které patří většinou populární osobnosti, jako jsou sportovci, herci, zpěváci, ale může jím být i nějaký člen party. Pouhé přijetí tohoto ideálu může zvýšit prestiž jedince ve skupině. Nejsnadnější způsob, jak se může jedinec přiblížit ke svému idolu, je upravit si podle něj zevnějšek či napodobovat chování.

Pokud není dospívající přijat vrstevnickou partou, hledá jinou partu či jiný objekt, který by jej akceptoval. V této situaci jde již především o to „mít někoho“, jedná se většinou o stejně sociálně neúspěšné jedince. Potřeba jedince být někým akceptován, jej může dohnat až do situace, kdy se vzdává svých hodnot a přijímá takové, o které dříve nestál. Takovýto jedinec může skončit i v nějaké závadové partě, protože osamělost je nepřijatelná a rodiče mu vztah s vrstevníky nahradit nemohou.⁴⁴

44 VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika – vychovatelství*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, s. 116-118

3 Praktická část

3.1 Úvod praktické části

Cílem praktické části bakalářské práce je zjistit výskyt šikany a informovanosti o šikaně u žáků devátých tříd základní školy. Průzkum byl realizován formou dotazníkového šetření na dvou základních školách. Devátá třída byla zvolena záměrně, a to zejména s ohledem na věk žáků, jejichž povinná docházka se blíží ke konci a mají za sebou již všechny třídy základní školy. Dítě tohoto věku si uvědomuje sílu manipulace a tudíž je tu vyšší možnost psychické šikany a také fyzická síla jedinců v tomto období je již taková, že následky fyzické šikany mohou být až tragické. Dalším důvodem pro výběr devátých ročníků byl fakt, že tito žáci jsou při vyplňování dotazníku schopni pracovat samostatně a formulace otázek snáze pochopí.

Jelikož stěžejní hypotéza dotazníkového šetření se týká porovnání výskytu šikany a informovanosti u dětí základních škol na malém městě či vesnici a ve velkém městě, pro šetření byla zvolena základní škola v Terezíně a v Litoměřicích.

Tyto dvě základní školy se od sebe liší zejména svou polohou, kdy každá se nachází v jinak velkém městě s jiným počtem obyvatel. Žáci těchto škol tedy žijí v jiném prostředí, i když na druhou stranu nejsou tato města od sebe příliš vzdálená. Je to z toho důvodu, aby byla co nejvíce zachována podobnost kulturního prostředí. Záměrně byly zvoleny dvě školy s přibližně stejným počtem žáků, a na druhou stranu s co největším rozdílem v počtu „dojíždějících“ žáků z přilehlých obcí.

Při sestavování dotazníku byly použity uzavřené otázky zejména s ohledem na fakt, aby dotazník nebyl pro žáky příliš náročný. U otázek, ve kterých je to vhodné a není možné uzavřenými odpověďmi obsáhnout všechny možnosti, bylo možno doplnit svůj vlastní názor či poznatek.

Základní škola Litoměřice, Havlíčkova ulice

Litoměřice je bývalé okresní město, ve kterém v současnosti žije přibližně 23 700 lidí. V Litoměřicích je otevřeno 8 základních škol, z toho je jedna soukromá. Základní školy v Litoměřicích navštěvuje 2178 žáků⁴⁵

Základní škola Litoměřice, Havlíčkova ulice (dále jen ZŠ Litoměřice), ve které bylo provedeno dotazníkové šetření, se nachází v panelovém sídlišti typickém pro větší a velká města. Na tomto sídlišti jsou dvě základní školy. Zvolenou základní školu v ul. Havlíčkova navštěvuje 332 žáků a z toho je dojíždějících pouze necelých 11 procent. Na škole jsou dvě deváté třídy, tyto třídy navštěvuje 48 žáků. Všechny základní školy v Litoměřicích mají nějaké zaměření, zvolená základní škola je zaměřená na oblast sportu. Ve škole je dále zřízen školní klub.

Základní škola v Terezíně

Terezín je malé městečko s vojenskou historií, kdy v průběhu devadesátých let se počet obyvatel ve městě snížil na 3000. V tomto počtu jsou však započítány i tři vesnice, které spravuje Městský úřad v Terezíně. Základní škola v Terezíně (dále jen ZŠ Terezín) má v současné době 343 žáků, kdy z tohoto počtu je 75 procent žáků „dojíždějících“. Na škole jsou dvě deváté třídy, tyto třídy navštěvuje 52 žáků. Ve škole je zřízena školní družina a školní klub. Nejvíce žáků dojíždí z nedalekého města Bohušovice nad Ohří, které má 2500 obyvatel. V Bohušovicích nad Ohří je sice základní škola, ovšem jen do páté třídy. Ze spádových obcí mají první stupeň základní školy ještě obce České Kopisty a Libotenice. V těchto obcích jsou tzv. jednotřídky.

Průběh dotazníkového šetření

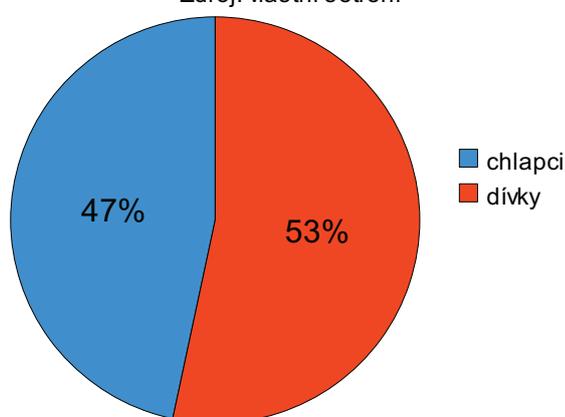
Dotazníkové šetření bylo realizováno na základních školách během jednoho týdne, kdy na každé škole bylo šetření provedeno ve dvou devátých třídách, a to vždy v jeden den. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 91 žáků, kdy 44 žáků bylo ze ZŠ Litoměřice a 47 ze ZŠ Terezín. Před rozdělením a vyplňováním dotazníků (viz příloha č. 1) bylo žákům vysvětleno,

⁴⁵ Městský úřad Litoměřice – statistika odboru školství

čeho se dotazníky týkají a byli ujištěni, že vyplnění dotazníků je anonymní. Při zadávání dotazníků byl každému žákovi rozdan jeden dotazník a po vyplnění byly dotazníky vybrány. Počet rozdaných a odevzdaných dotazníků byl shodný, tedy 100% návratnost dotazníků. Při vyplňování se mohli žáci na případné nejasnosti dotazovat (tohoto využily dvě dívky, kdy jedna se ptala „co je to pasivní šikana“, a druhá se dotazovala na počet obyvatel jejich obce). Pro nesrovnalosti v odpovědích a pro neúplné vyplnění všech otázek dotazníku musel být jeden dotazník, vyplňovaný na ZŠ Tereziín, z vyhodnocování vyřazen. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 42 chlapců a 48 dívek, což vyplynulo z třetí otázky dotazníku.

Graf č. 1 - Poměr dívek a chlapců

Zdroj: vlastní šetření

3.2 Stanovení hypotéz

Hypotéza č. 1 – Žáci základních škol ve městě nad 20 tisíc obyvatel jsou více informováni o šikaně, než žáci základních škol na malém městě či na vesnici, přesto je šikana mezi žáky základních škol ve velkých městech častější.

Předpokládám, že školy ve velkých městech navštěvují především žáci bydlící v těchto městech a že ve městech je více zájmových kroužků, ať už ve škole nebo mimo ni, a také zde působí více neziskových organizací se zaměřením na volnočasové aktivity školáků. Tudíž předpokládám, že žáci z větších měst mají větší možnost se setkat i s informacemi o šikaně. Oproti tomu je ve městě větší anonymita, a tudíž větší prostor pro šikanu na rozdíl od malých měst a vesnic, kde je větší „sociální kontrola“, bližší soužití, více kamarádství mezi žáky a tudíž méně šikany.

Hypotéza č. 2 - Dívky jsou šikanovány více než chlapci a při šikanování jsou častěji obětí psychického než fyzického násilí

Předpokládám, že chlapci jsou agresivnější než dívky, a proto budou častěji aktéry šikany. Dále předpokládám, že chlapci budou šikanovat jak chlapce, tak i dívky, oproti tomu dívky budou šikanovat zejména dívky a chlapce pouze v ojedinělých případech. Pro dívky je přirozenější řešit např. spory pomluvami a intrikami, a proto i šikana bude mít podobu psychického násilí, také chlapci budou dívky šikanovat spíše formou psychického násilí, než aby je bili či kopali.

Hypotéza č. 3 - Dívky jsou častěji jako pasivní pozorovatelé šikany

Předpokládám, že dívky nejsou tak agresivní a průbojné jako chlapci, a proto zůstávají při šikanování spíše jako pasivní pozorovatelé.

Hypotéza č. 4 - Obětí šikany se stává častěji ten jedinec, který stojí mimo partu.

Předpokládám, že jedinec, který není v žádné partě nemá ochranu této party, a proto je častěji šikanován. Jedinci, kteří stojí mimo partu, jsou většinou samotářští a neprůbojní a z tohoto důvodu mají více předpokladů stát se obětí šikany.

Hypotéza č. 5 - Více žáků přizná pasivní účast na šikaně

Předpokládám, že žáci vědí, že šikanování jiného žáka není správné, a proto raději přiznají pasivní účast, která z jejich pohledu není tak závažná.

Hypotéza č. 6 – Agresorem při šikaně je častěji jednatel

Předpokládám, že jedinec se chce předvést před ostatními, dokázat svou sílu, a proto šikanuje ostatní častěji sám než jako člen skupiny.

3.3 Výsledky z vlastního dotazníkového šetření

Dotazníkovým šetřením (konkrétně první a druhou otázkou) bylo zjištěno, že všichni žáci devátých ročníků ZŠ Terežín, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření, bydlí v obci s počtem

obyvatel pod pět tisíc, tedy v malém městě či na vesnici. Oproti tomu všichni žáci ZŠ Litoměřice, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření, bydlí ve větším městě. Toto zjištění bude dále hrát roli v ověřování hypotézy týkající se šikany a informovanosti u žáků žijících a navštěvujících základní školu v malém a velkém městě.

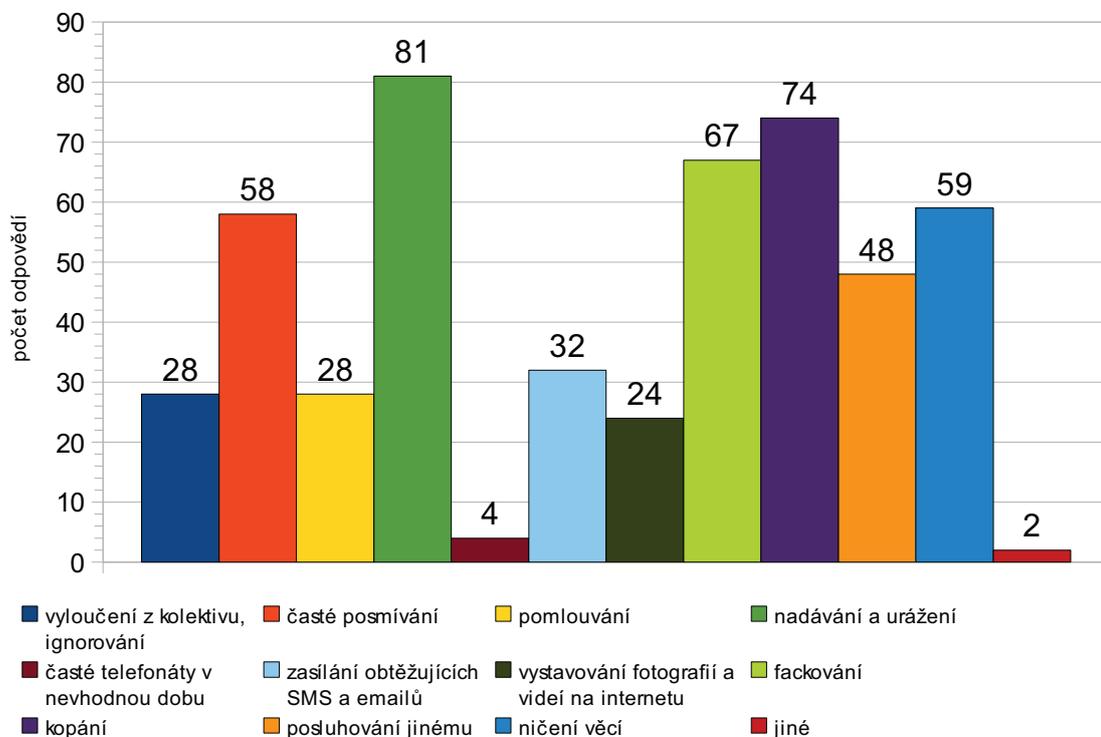
Otázka č. 4: Co si představuješ pod pojmem šikana

Čtvrtou otázkou dotazníku bylo zjišťováno, co vše si žáci představují pod pojmem šikana. Zajímalo mě, zda vnímají šikanu jen jako fyzickou, se kterou je spojené nějaké násilí a fyzická bolest, nebo také její psychickou podobu, či šikanování pomocí moderních technologií tzv. kyberšikanou. (viz graf č. 2)

V grafu č.2 jsou zachyceny odpovědi žáků na čtvrtou otázku dotazníku - *Co si představuješ pod pojmem šikana*. U této otázky mohli žáci označit více odpovědí, tedy vše, co si pod pojmem šikana představují.

Graf č. 2 - Co je šikana (představa žáků)

Zdroj: vlastní šetření

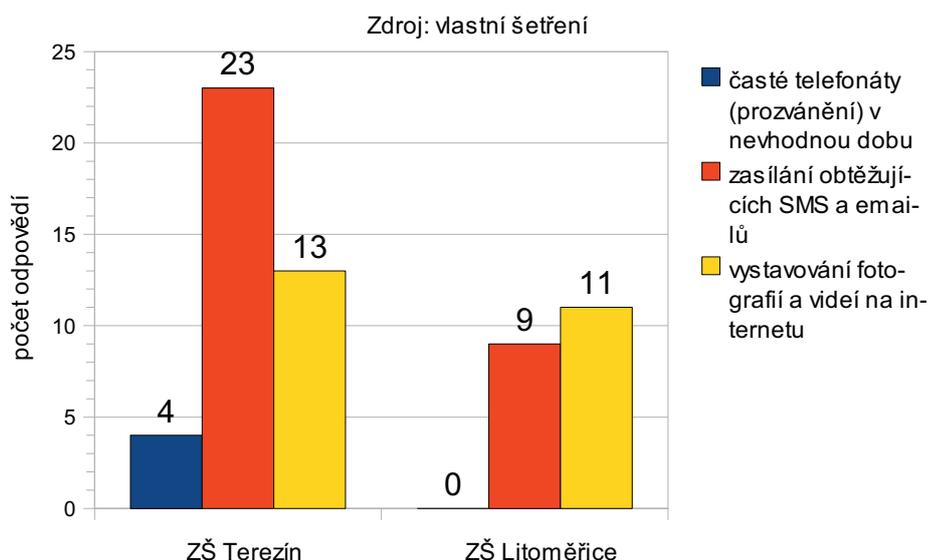

Z výsledků uvedených v grafu č. 2 vyplývá, že žáci mají představu o tom, jaké mohou být projevy šikany. Nejčastěji žáci uvedli jako projev šikany nadávání a urážení, tedy projev psychické podoby šikany. Další nejčastěji uváděné projevy jsou projevy fyzické šikany, a to kopání a fackování. Avšak v komplexním pohledu na zodpovězené otázky si více žáci pod pojmem šikana představují nějaký fyzický projev, než projev psychický či kyberšikana.

Oproti jiným znakům šikany, se znaky kyberšikany vyskytly v odpovědích žáků jen minimálně. Zde je však zajímavý pohled na zodpovězené otázky týkající se kyberšikany z pohledu testovaných škol, kdy žáci ZŠ Terežín považují tyto projevy za šikana mnohem více než žáci ZŠ Litoměřice. (viz graf č.3).

Na místo volné odpovědi žáci uvedli možnost braní věcí a peněz.

Graf č. 3 - Znaky kyberšikany dle žáků jednotlivých škol

Otázka č. 5: *Stává se, že se s tebou ostatní žáci nechtějí bavit a zůstáváš sám/a?*

V odpovědích na pátou otázku týkající se vyloučení z kolektivu jsou patrné značné rozdíly mezi oběma školami.

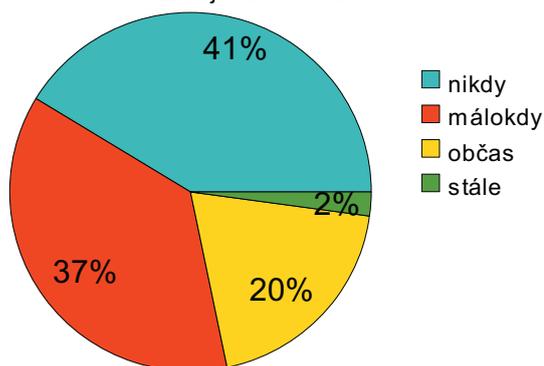
Žáci ZŠ Terežín v 41% uvedli, že nebyli nikdy vyloučeni z kolektivu, 37% žáků uvedlo, že z kolektivu jsou vyloučeni málokdy. Občas bývá vyloučeno 20% žáků ZŠ Terežín a 2% žáků je vyloučeno stále. Oproti tomu 59% žáků ZŠ Litoměřice uvedlo, že z kolektivu nebyli vyloučeni nikdy a 9% procent uvedlo, že se jim stává málokdy, že jsou vyloučeni z kolektivu.

Zbýlých 9% žáků uvedlo, že z kolektivu jsou vyloučeni občas. Že by z kolektivu byl vyloučen stále, neuvedl žádný žák ZŠ Litoměřice.

Z šetření vyplynulo, že žáci ZŠ Terežín bývají častěji vyloučení z kolektivu než žáci ZŠ Litoměřice.

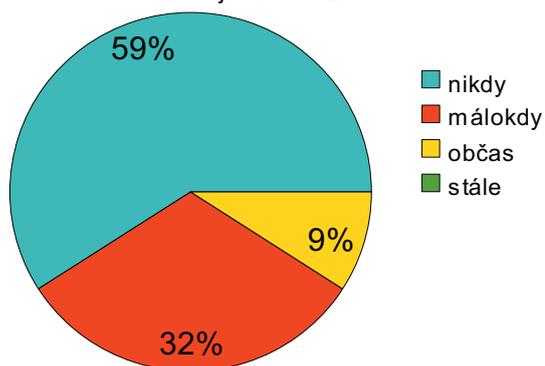
Graf č. 4 - Vyloučení z kolektivu ZŠ Terežín

Zdroj: vlastní šetření

Graf č. 5 - Vyloučení z kolektivu ZŠ Litoměřice

Zdroj: vlastní řízení

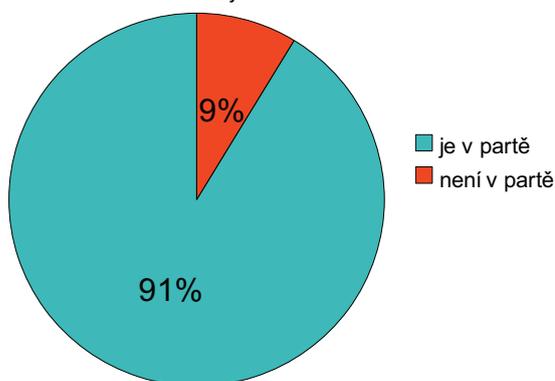
Otázka č. 6: Jsi v nějaké partě ve škole nebo mimo ni?

S předchozí otázkou souvisí otázka dotazující se na účast ve školních, ale i mimoškolních partách. Z dotazníkového šetření vyplývá, že 80 žáků je v nějaké partě a jen deset v žádné není. Žáci sdružující se v partách bývají méně šikanováni, což šetření potvrdilo, jelikož polovina všech žáků stojících mimo partu vrstevníků, je šikanována (5 z 10).

Při pohledu na jednotlivé školy je patrné, že mimo patru je 9% žáků ZŠ Terežín (z toho je jeden žák šikanovaný) a 14% žáků ZŠ Litoměřice (z toho jsou čtyři jedinci šikanovaní). Viz graf č. 6 a 7.

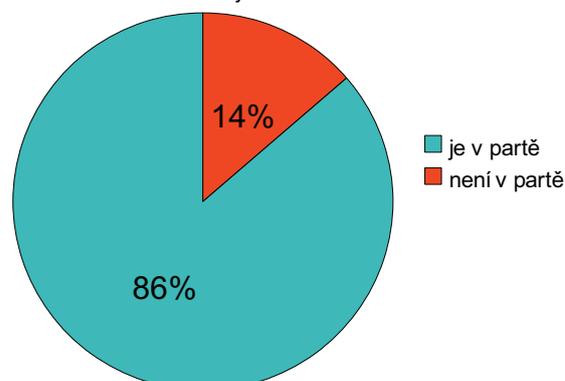
Graf č. 6 - Účast v partě - ZŠ Terežín

Zdroj: vlastní šetření

Graf č. 7 - Účast v partě - ZŠ Litoměřice

Zdroj: vlastní šetření

Otázka č. 7: Vyskytuje se ve vaší škole šikana?

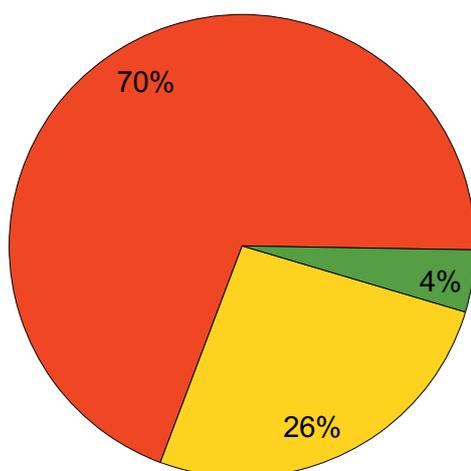
Na otázku týkající se výskytu šikany na základních školách odpověděli žáci těchto škol ve většině případů, že se s ní neseťkali, ale její výskyt nevyloučili - 70% žáků ZŠ Terezín a 55% žáků ZŠ Litoměřice. O tom, že na základní škole, kterou navštěvují, se šikana vůbec nevyskytuje, však nebyl přesvědčený ani jeden z devadesáti žáků.

To, že na škole šikana je (odpovědi: ano, ale jen někdy; ano) uvedla téměř polovina žáků ZŠ Litoměřice a necelá třetina žáků ZŠ Terezín.

Na následujících grafických znázorněních (grafy č. 8 a 9) je vidět rozložení odpovědí žáků dle jednotlivých škol, kdy je patrný značný rozdíl mezi školou ve větším městě a v malém městě.

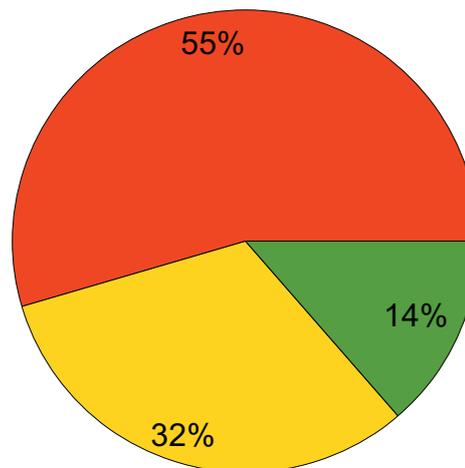
Graf č. 8 - Výskyt šikany ve škole dle žáků ZŠ Terezín

Zdroj: vlastní šetření

Graf č. 9 - Výskyt šikany ve škole dle žáků ZŠ Litoměřice

Zdroj: vlastní šetření

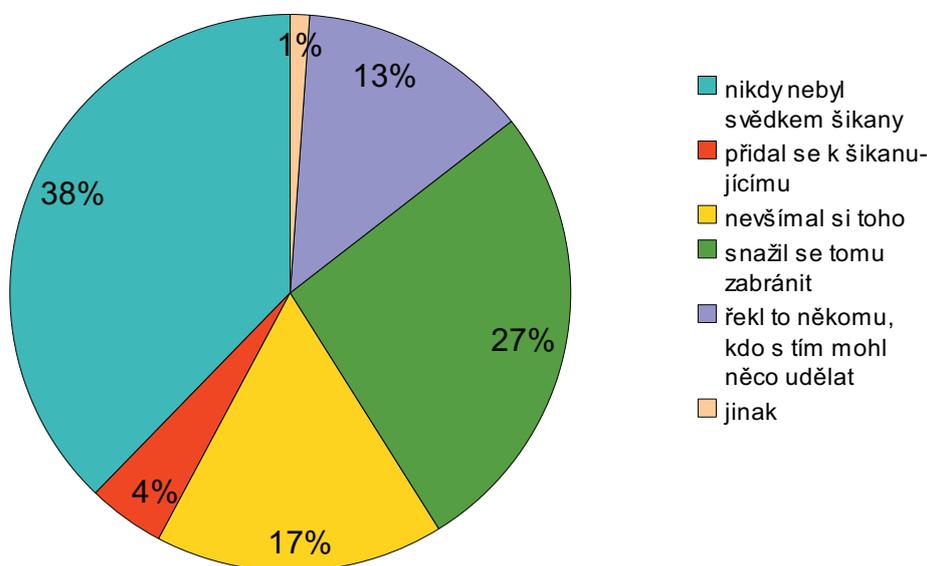

Otázka č. 8: *Byl/a jsi svědkem šikany ve svém okolí, jak jsi na to zareagoval/a?*

Na otázku, zda byli žáci svědky šikany a jak na toto jednání reagovali, odpověděla více jak třetina dotázaných, že se s šikanou jako svědek nikdy nesetkala. Další velká část žáků (opět více jak třetina dotázaných) uvedla, že se šikanování snažila nějakým způsobem zabránit, a to například i tím, že řekli o šikanování svých spolužáků takové osobě, která měla moc „s tím něco udělat“. Čtyři ze všech dotázaných uvedli, že se přidali k šikanujícímu a jeden, že se jen díval. Zbylí žáci uvedli, že si šikanování nevšimli.

Graf č. 10 - Reakce žáků na šikanování

Zdroj: vlastní šetření

Otázka č. 9: *Účastnil/a ses někdy pasivně šikanování?*

Více jak dvě třetiny ze všech dotazovaných uvedlo, že se nikdy pasivně neúčastnilo šikanování. Zbylí žáci uvedli, že se pasivně šikanování účastnili, kdy 8 z nich se pasivně šikanování účastnilo více jak jednou (všichni tyto žáci jsou ze ZŠ Terežín). Při rozlišení pohlaví zjistíme, že ze všech žáků se pasivně šikanování účastnilo téměř 43% chlapců a 29% dívek.

Otázka č. 10: Účastnil/a ses někdy aktivně šikanování?*Tabulka 1: Pasivní účast na šikaně*

účast na šikaně	Terezín		Litoměřice		celkem	
	chlapci	dívky	chlapci	dívky		
nikdy	7	20	17	14	58	64%
pouze jednou	4	7	10	3	24	27%
opakovaně (vícekrát)	4	4	0	0	8	9%

Zdroj: vlastní šetření

Aktivně se šikanování nikdy neúčastnilo více žáků než pasivně, avšak jednou se aktivně šikanování účastnilo 24 žáků a 3 žáci šikanovali jiné více jak jednou (všichni žáci, kteří se vícekrát účastnili aktivního šikanování, navštěvují ZŠ Terezín). To znamená 30% z dotazovaných žáků se aktivně účastnilo šikanování, což je dost vysoký podíl respondentů. S ohledem na pohlaví zjistíme, že aktivně se šikany účastnilo 38% chlapců a téměř 23% dívek.

Z odpovědí na dvě výše uvedené otázky vyplývá, že žáci ZŠ Terezín se častěji účastní některé formy šikanování než žáci ZŠ Litoměřice.

Tabulka 2: Aktivní účast na šikaně

účast na šikaně	Terezín		Litoměřice		celkem	
	chlapci	dívky	chlapci	dívky		
nikdy	4	23	22	14	63	70%
jednou	10	6	5	3	24	27%
opakovaně (vícekrát)	1	2	0	0	3	3%

Zdroj: vlastní šetření

Otázka č. 11: Byl/a jsi informován/a o tom, jak se zachovat v případě, že se setkáš se šikanou?

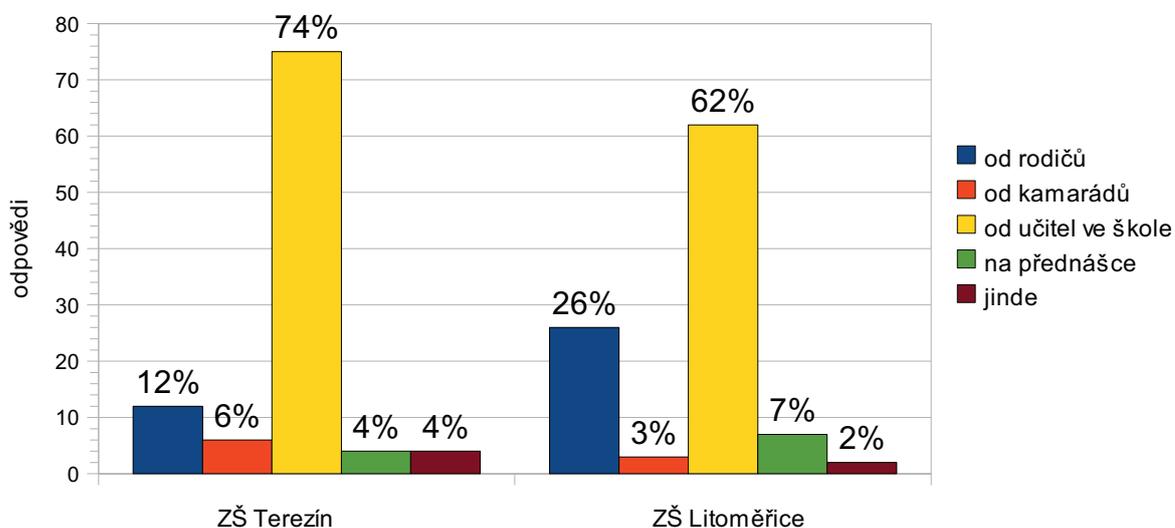
Otázka č. 12: Kdo ti podal základní informace o šikaně?

Jedenáctou a dvanáctou otázku mého dotazníku jsem se zaměřil na informovanost žáků k tématu šikana. Jak dotazník ukázal, žáci v devátých ročnících jsou informováni o tom, jak se zachovat při setkání s šikanou, pouze dva žáci uvedli, že informováni nebyli. Z dotazníku

dále vyplynulo, že o šikaně jsou žáci nejčastěji informováni učitelem ve škole, v podstatně menší míře jsou žáci informováni svými rodiči. Jen 12 procent žáků ZŠ Terežín oproti 26 procentům žáků ZŠ Litoměřice uvedlo, že jsou o šikaně informováni svými rodiči. Nepatrný rozdíl mezi odpověďmi žáků obou škol je v získávání informací na přednáškách, kdy na přednáškách byli častěji o šikaně informováni žáci ZŠ Litoměřice. Grafické znázornění je v grafu č. 11.

Graf č. 11 - Získání základních informací o šikaně

Zdroj: vlastní šetření

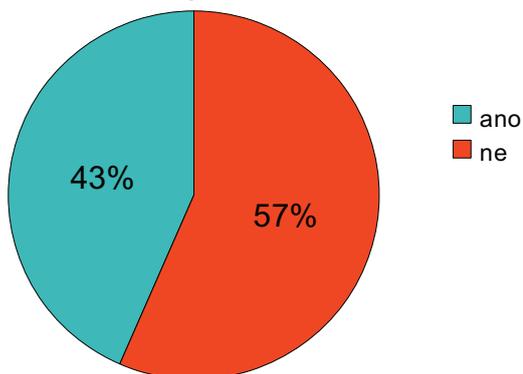

Otázka č. 13: *Stal/a ses někdy obětí šikany?*

V devadesáti vyplněných dotaznících uvedlo 34 žáků (téměř 38 procent), že se někdy stali obětí šikany. V této otázce nebylo sledováno, jakým způsobem byli šikanováni, pouze zda byli šikanováni. Lze tedy říci, že více jak jedna třetina žáků okusila nějakou formu šikany na vlastní kůži jako oběť. Na následujících grafických znázorněních (graf č. 12 a 13) je vidět, že častěji byli šikanováni žáci ZŠ Terežín.

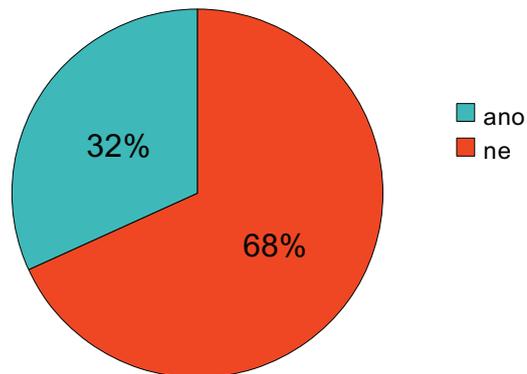
**Graf č. 12 - Stal ses obětí šikany?
ZŠ Terezín**

Zdroj: vlastní šetření

**Graf č. 13 - Stal ses obětí šikany?
ZŠ Litoměřice**

Zdroj: vlastní šetření

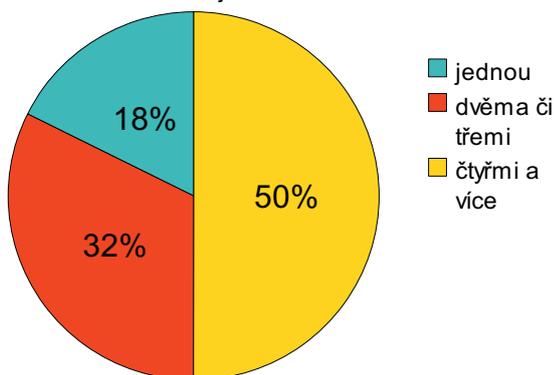
Následující otázky dotazníku byly zaměřeny jen na ty žáky, kteří se někdy stali obětí šikany.

Otázka č. 14: *Byl/a jsi šikanován/a jednou nebo více osobami?*

Polovina šikanovaných uvedla, že byla šikanována více jak čtyřmi osobami. Šest žáků uvedlo, že bylo šikanováno jen jednou osobou a 11 žáků bylo šikanováno dvěma či třemi osobami.

Graf č. 14 - Počet osob, jimiž byli žáci šikanováni

Zdroj: vlastní šetření

Otázka č. 15: *Ten, kdo ti ubližoval, byl chlapec nebo dívka?*

Co se týče pohlaví šikanujících osob, více šikanují chlapci než dívky. Z výsledků dotazníku vyplynulo, že chlapci šikanují nejen chlapce, ale i dívky. Oproti tomu dívky šikanují jen dívky. Žádný z šikanovaných chlapců nevedl, že by byl šikanovaný dívkou. Z odpovědí dívek je zřejmé, že jsou téměř stejně často šikanované jak dívkami tak chlapci.

Tabulka 3: Odpovědi na otázku - ten, kdo ti ubližoval, byl

	Terezín		Litoměřice		celkem
	chlapci	dívky	chlapci	dívky	
chlapec	4	12	8	2	26
dívka	0	12	0	4	16

Zdroj: vlastní šetření

Otázka č. 16: *Když jsi byl/a šikanován/a, byli u toho i nějakí svědci (osoby, které jen přihlížely)?*

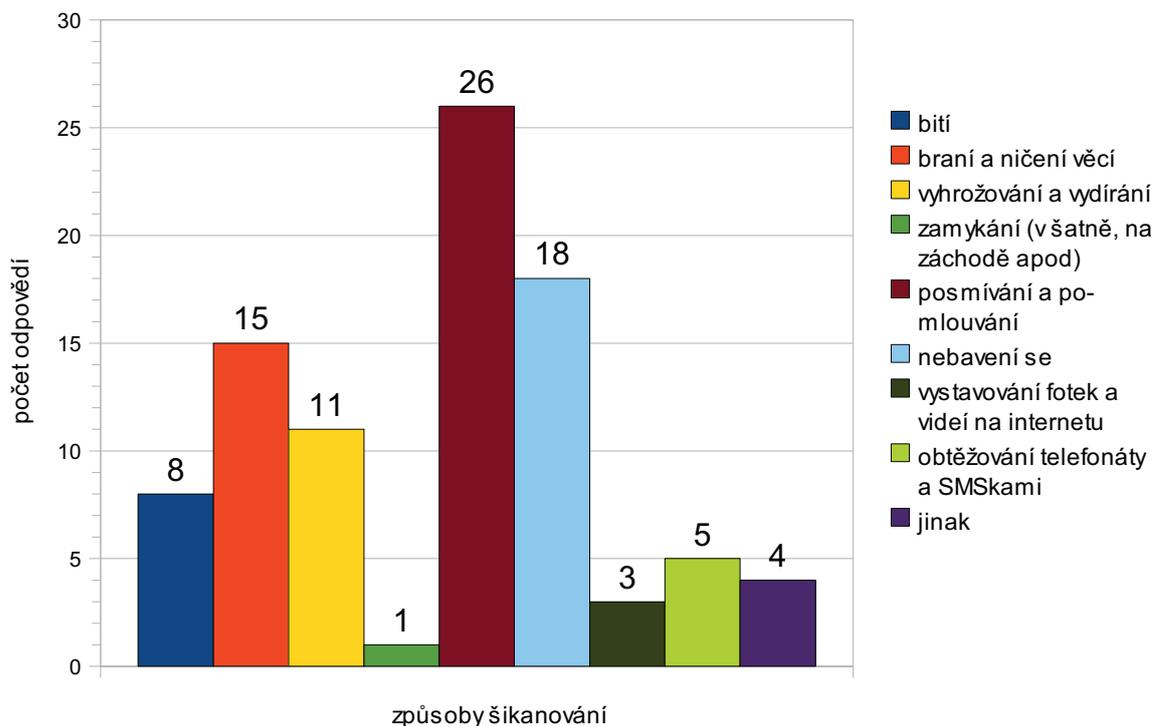
Téměř všichni šikanovaní (88 procent) uvedli, že v době, kdy byli šikanováni, byl u tohoto nějaký svědek či osoba, která šikanování jen přihlížela. Toto zjištění je velmi alarmující.

Otázka č. 17: *Jakým způsobem jsi byl/a šikanován/a?* Na tuto otázku mohli žáci uvést více odpovědí, ty jsou znázorněny v grafu č. 15.

Na otázku, jakým způsobem byli žáci nejčastěji šikanováni, uvádějí jako nejčastější způsob posměšky a pomlouvání, tedy psychickou podobu šikany, což potvrzuje i druhý nejčastější způsob šikany, a to odmítání komunikace. Až poté s odstupem následuje některý z fyzických způsobů šikany. Na posledním místě mezi způsoby šikany zůstaly projevy kyberšikany. Již zde je patrné, že i tento způsob šikany se na základních školách vyskytuje.

Graf č. 15 - Způsob šikanování žáků

zdroj: vlastní šetření

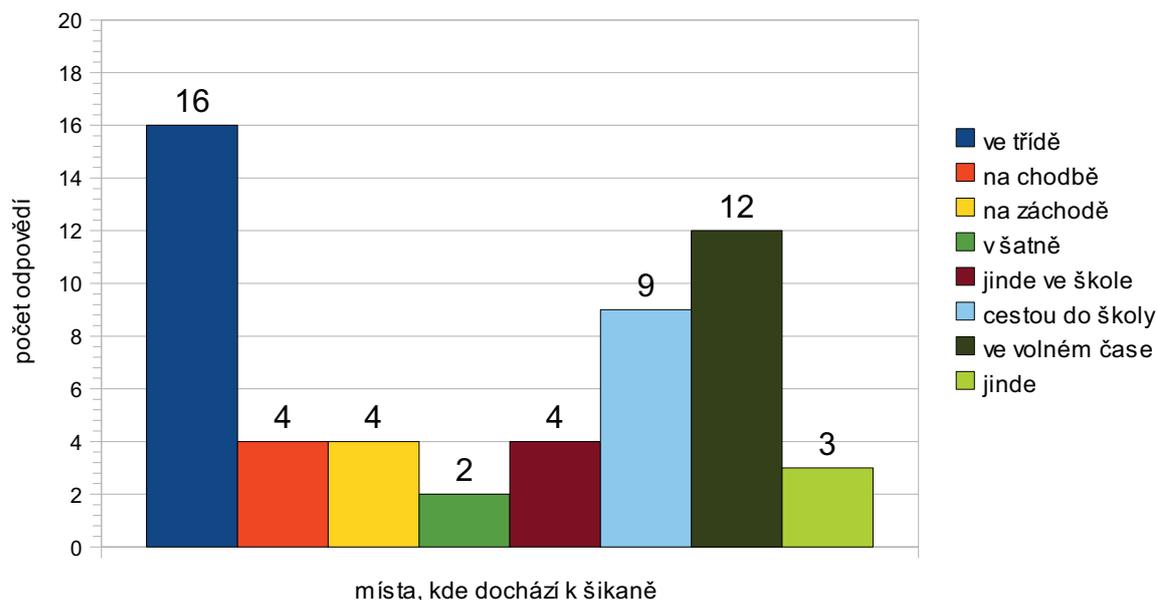
Otázka č. 18: *Kde jsi byl/a šikanován/a?*

Otázka č. 19: *Jsi jediný/á komu v tvém okolí ubližují?*

Se způsobem šikany souvisí i místo, kde k ní dochází. Z výsledků dotazníku je zřejmé, že nejvíce k šikaně mezi žáky dochází přímo ve třídě, což uvedlo 16 žáků. Dalšími místy, kde ve větší míře dochází k šikaně, je cesta ze školy a také místa trávení volného času po vyučování, kam oko učitele a pravděpodobně ani rodiče nedohlédne. Podrobnější přehled je uveden v grafu č.16. To, že je ubližováno i ostatním spolužákům, si myslí téměř všichni šikanovaní.

Graf č. 16 - Místa, kde dochází k šikaně

zdroj: vlastní šetření

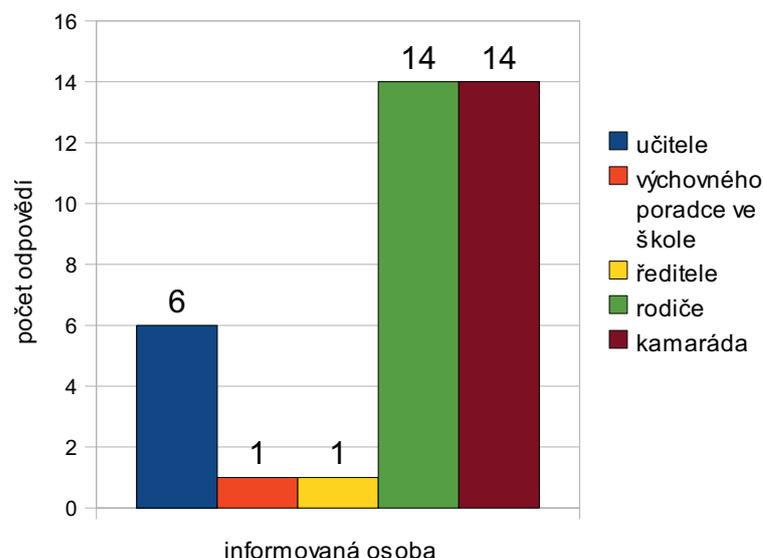
Otázka č. 20: Řekl/a jsi někomu o tom, že jsi byl/a šikanován?

Otázka č. 21: Pokud jsi někomu řekl/a, že jsi šikanován/a, komu?

O tom, že byli žáci šikanováni, řeklo někomu 20 žáků, tedy více jak polovina šikanovaných. Na následujícím grafu č. 17 je znázorněno, komu o tom řekli a jaké osoby preferovali. Přestože jsou žáci nejčastěji informováni o šikaně od učitele ve škole, nejčastěji se však svěřují s tím, že jsou šikanováni, rodičům a kamarádům. Se značným odstupem jsou to pak různí pedagogičtí pracovníci, ať už se jedná o učitele, ředitele školy či pedagogického pracovníka.

Graf č. 17 - Osoba, kterou žáci o šikaně informovali

zdroj: vlastní šetření

3.4 Ověření hypotéz a interpretace výsledků

K ověření hypotézy č. 1 byly použity otázky č. 1, 4, 7, 11-21 dotazníku.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo přibližně stejně žáků ze základní školy v Terezíně a v Litoměřicích, kdy se dotazníkového šetření účastnilo celkem 91 žáků, z toho 44 žáků ze ZŠ Litoměřice a 47 ze ZŠ Terezín. Jak již bylo uvedeno výše, jeden dotazník žáka ze ZŠ Terezín byl vyřazen. Podíl chlapců a dívek v devátých třídách je však velmi odlišný. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 15 chlapců a 31 dívek navštěvujících devátý ročník ZŠ Terezín a 27 chlapců 17 dívek navštěvujících devátý ročník ZŠ Litoměřice.

V dotaznících uvedli všichni žáci, kteří navštěvují ZŠ v Litoměřicích, že bydlí ve městě s počtem obyvatel vyšším než 5000 a všichni žáci navštěvující ZŠ v Terezíně, že bydlí v obcích s počtem obyvatel menším než 5000. Dále z vyplněných dotazníků vyplynulo, že je šikanováno 34 žáků, z toho 20 šikanovaných žáků navštěvuje ZŠ v Terezíně a 14 ZŠ v Litoměřicích.

Tabulka 4: Počty šikanovaných dle škol

	Terezín		Litoměřice	
	chlapci	dívky	chlapci	dívky
šikanovaní	4	16	8	6

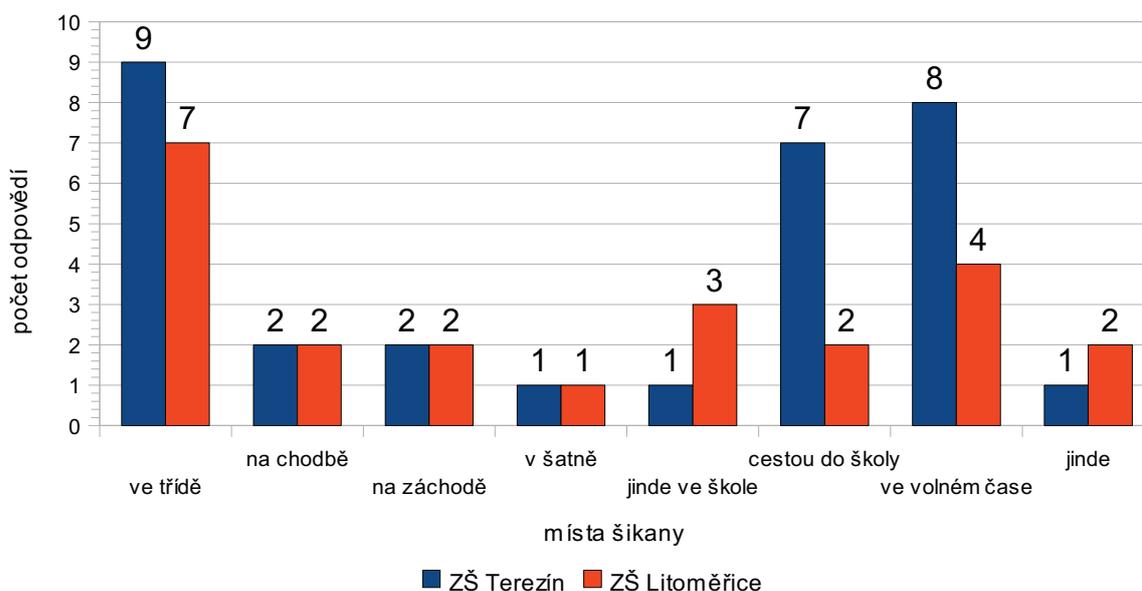
Zdroj: vlastní šetření

Přestože dva žáci ZŠ Litoměřice uvedli, že nebyli informováni o tom, jak se zachovat v případě, že se setkají se šikanou, v odpovědích na otázku „Co si představují pod pojmem šikana“ označili žáci ZŠ Litoměřice více správných odpovědí než žáci ZŠ Terezín. Dále z výsledků dotazníků vyplývá, že žáci jsou o šikaně informováni především ve škole, tedy od učitele. Rodiče své děti informují o šikaně podstatně méně.

Místem, kde jsou nejčastěji žáci šikanováni, je přímo třída. Toto shodně uvedli žáci obou základních škol. Další místa se však již liší podle jednotlivé školy. Žáci ZŠ Terezín dále jako nejčastější místa uvedli odpoledne ve volném čase a cestu do a ze školy. Až za těmito odpověďmi uváděli žáci jiná místa ve škole. Oproti tomu žáci ZŠ Litoměřice jako druhé nejčastější místo, kde byli šikanováni, uvedli odpoledne ve volném čase, ale s velkým odstupem za šikanováním ve třídě. Za touto odpovědí pak následovala různá místa ve škole. Z tohoto vyplývá, že žáci ZŠ Litoměřice jsou častěji šikanováni ve škole než žáci ZŠ Terezín.

Graf č. 18 - Místa, kde dochází k šikaně dle škol

zdroj: vlastní šetření

Jako jiné místo, kde docházelo k šikanování žáků, které nebylo ve výčtu dotazníku, žáci shodně uvedli tábor.

Hypotéza č. 1, že žáci základních škol ve městě nad 20 tisíc obyvatel jsou více informováni o šikaně, než žáci základních škol na malém městě či na vesnici, a přesto je šikana mezi žáky základních škol ve velkých městech častější, se nepotvrdila. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že žáci ZŠ Terezín jsou více šikanováni než žáci ZŠ Litoměřice, a to zejména v odpoledních hodinách a cestou do a ze školy i přesto, že všichni byli informováni o tom, jak se zachovat v případě, že se setkají s šikanou.

K vyhodnocení hypotézy č. 2 – byly použity otázky č. 3, 13, 17 dotazníku

Z celkového počtu šikanovaných je 12 chlapců a 22 dívek, z čehož je na první pohled vidět, že z žáků, kteří se účastnili dotazníkového šetření, jsou častěji šikanované dívky. Dotazníkového šetření se však účastnilo více dívek než chlapců, a proto je třeba se na výsledky podívat v procentuálním vyjádření vzhledem k počtu účastníků se žáků stejného pohlaví. Tento pohled nám říká, že necelých 29 % chlapců je šikanováno. Šikanovaných dívek je téměř 46 %, což je velmi vysoké procento. Velký podíl na tomto čísle má ZŠ Terezín, kde je dle dotazníku šikanováno přes 51 % dívek.

Tabulka 5: Rozdělení šikanovaných žáků dle pohlaví

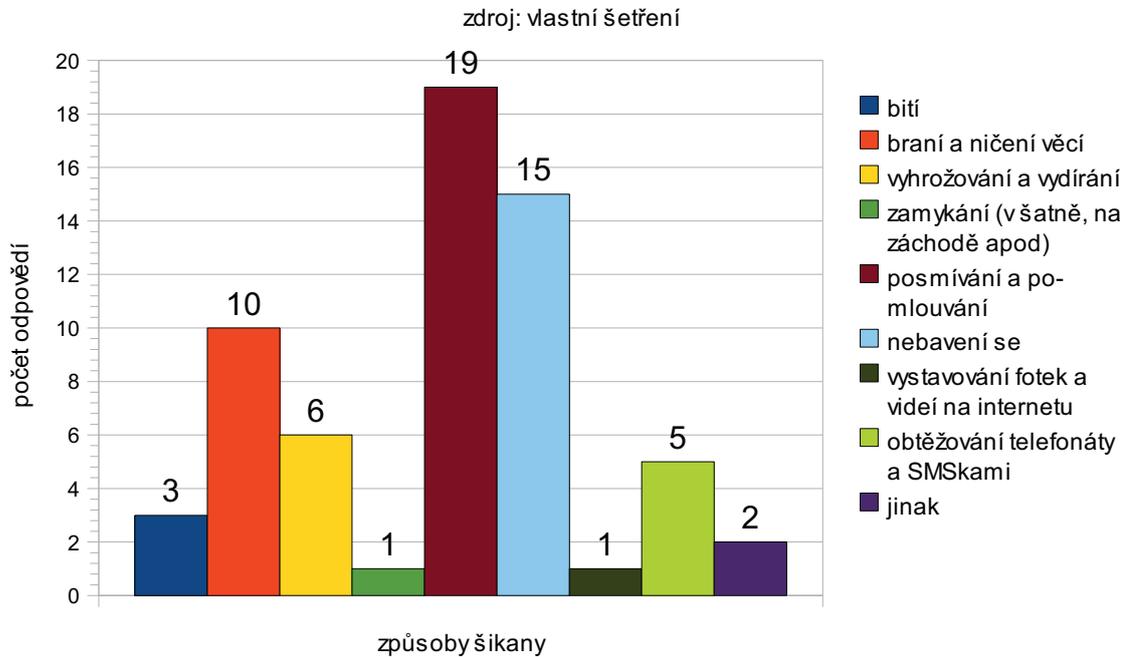
	šikanovaných	z počtu stejného pohlaví
chlapci	12	28,60%
dívky	22	45,80%

Zdroj: vlastní šetření

Jako způsob, jakým byly dívky šikanovány, nejčastěji uvádějí posměšky a pomluvy, a to téměř všechny dívky (19 z 22), v procentuálním vyjádření je to 86 % z šikanovaných dívek. Jako druhý nejčastější způsob šikany uvádí 15 dívek (68 %) odmítání komunikace. S velkým odstupem pak 10 dívek uvádí brání a ničení věcí. Jako čtvrtý nejčastější způsob šikany označily dívky prvky kyberšikany (obtěžující telefonáty a SMS), a to ve stejném počtu jako

vyhrožování a vydírání. Jedna dívka uvedla v odpovědi jinak, že jí bylo nadáváno, tedy opět projev psychické šikany.

Graf č. 19 - Způsob šikany dívek

Hypotéza č. 2, že dívky jsou šikanovány více než chlapci a při šikanování jsou častěji oběti psychického než fyzického násilí, se potvrdila, jelikož dle výsledků šetření jsou dívky častěji šikanovány než chlapci. A jako způsob šikany na svou osobu nejčastěji uvádějí znaky psychické šikany.

K vyhodnocení hypotézy č. 3 byly použity otázky č. 3, 8-10 dotazníku.

Pasivně se šikanování účastnilo 29 % dívek a téměř 43 % chlapců a aktivně se šikanování účastnilo téměř 23 % dívek a 38 % chlapců.

Ze 48 dívek, které vyplnily dotazník, jich 19 uvedlo, že se nikdy nestaly svědkem šikanování. Mezi těmito byly jak dívky, které se někdy staly obětí šikany tak i ty, které nebyly nikdy šikanovány. Svědkem šikany se tedy stalo 29 dívek, kdy 14 z těchto dívek se stalo zároveň obětí nějaké šikany.

Necelých 43 % šikanovaných dívek uvedlo, že při setkání s šikanou v roli svědka se této šikaně snažilo zabránit či upozornit osobu, která by ji mohla nějakým způsobem zastavit. Jedna dívka uvedla, že si šikany nevšímala a jedna uvedla, že se přidala na stranu šikanujícího a zároveň se jednou aktivně podílela na šikaně.

Dívky, které se nestaly obětí šikany, nejčastěji uváděly, že v případě, kdy se staly svědky šikany, se snažily s tím něco udělat, a to ve 46 % případů. Šikany si nevšímalo přes 26 % dívek, tedy celá jedna čtvrtina ze všech, které se se šikanou někdy setkaly. Jedna dívka uvedla, že se přidala na stranu šikanujícího a zároveň uvedla, že se opakovaně účastnila pasivně šikanování a jednou aktivně.

Hypotéza č. 3, že dívky jsou častěji jako pasivní pozorovatelé šikany, se potvrdila. Dívky častěji přiznaly účast na šikaně pasivní než aktivní.

K vyhodnocení hypotézy č. 4 byly použity otázky č. 5, 6, 13 dotazníku.

Pět žáků (necelých 15%) z 34 šikanovaných žáků uvedlo, že nejsou v žádné partě, ať už ve škole či mimo školu a zároveň uvedli, že se občas stává, že zůstávají osamělí a ostatní žáci se s nimi nebaví. Čtyři z těchto žáků bydlí ve městě s počtem obyvatel vyšším než 20 tisíc. Z žáků, kteří uvedli, že se nestali obětí šikany, v žádné partě není 5 žáků (9%).

Ze všech šikanovaných žáků (tedy 34 žáků) jeden uvedl, že zůstává stále sám a deset žáků uvedlo, že jsou osamoceni občas. To je tedy celých 77% ze všech žáků, kteří se cítí občas osamoceni. Z žáků, kteří uvedli, že se cítí osamoceni málokdy, jich bylo šikanováno 17, to je 54%. Nikdy není samo šest šikanovaných žáků.

Tabulka 6: Odpovědi na otázku - zůstáváš sám

	všichni žáci	z toho jen šikanovaní žáci
nikdy	45	6
málokdy	31	17
občas	13	10
stále	1	1

Zdroj: vlastní šetření

Hypotéza č. 4, že obětí šikany se stává častěji ten jedinec, který stojí mimo partu, se potvrdila. Žáci, kteří uvedli, že jsou v nějaké partě, byli méně šikanováni než ti, co uvedli, že v žádné partě nejsou. Dále z šetření vyplynulo, že šikanováni jsou častěji osamělí žáci než ti, kteří uvedli, že šikanováni nebyli.

K vyhodnocení hypotézy č. 5 byly použity otázky č. 9,10 dotazníku.

Pasivní účast na šikanování přiznalo 36 % ze všech dotázaných, 9 % dotázaných (8 žáků) uvedlo, že se pasivně šikanování účastnilo opakovaně. Všichni žáci, kteří se opakovaně pasivně účastnili šikanování, se také alespoň jednou aktivně účastnili šikanování, kdy dva z nich se aktivně šikanování účastnili dokonce opakovaně. Z 58 žáků, kteří uvedli, že se nikdy pasivně neúčastnili šikanování, jich 9 uvedlo, že se jednou účastnili aktivního šikanování, opakovaně se neúčastnil nikdo.

Aktivně se šikanování účastnilo 30 % ze všech dotázaných žáků a z toho se 3 % žáků přiznalo, že šikanovalo více jak jednou. Z těch žáků, kteří se nikdy aktivně neúčastnili šikanování, 14 žáků uvedlo, že se jednou pasivně šikanování účastnilo, opakovaně se pasivního šikanování neúčastnil žádný žák.

18 žáků se šikanování zúčastnilo alespoň jednou jak pasivně, tak aktivně.

Tabulka 7: Účast na šikaně

jen pasivní	14 (všichni jen jednou)
jen aktivní	9 (všichni jen jednou)
aktivní i pasivní	18 (z toho 9 jen jednou)

Zdroj: vlastní šetření

Hypotéza č. 5, že více žáků přizná pasivní účast na šikaně, se potvrdila. Lze předpokládat, že žáci vědí, že šikanování jiného žáka není správné, a proto raději přiznají pasivní účast, která v jejich pohledech není tak „zlá“ a závažná. Více žáků přiznalo pasivní účast na šikaně než aktivní.

K vyhodnocení hypotézy č. 6 byla použita otázka č. 14 dotazníku.

Jak je již výše ve vyhodnocení dotazníku uvedeno, polovina šikanovaných byla šikanována více jak třemi osobami. Pouze jednou osobou bylo šikanováno šest z 34 šikanovaných žáků, to je 17,6 % z celkového počtu šikanovaných.

Tabulka 8: Počet osob, kterými byl jedinec šikanován

<i>počet osob</i>	Terezín		Litoměřice		celkem
	chlapci	dívky	chlapci	dívky	
jedna	2	0	2	2	6
dvě či tři	1	4	3	3	11
čtyři a více	1	12	3	1	17

Zdroj: vlastní šetření

Hypotéza č. 6, že agresorem při šikaně je častěji jednatel, se nepotvrdila. Pouze jednou osobou bylo šikanováno 6 žáků z 34, ostatní žáci byli šikanováni více osobami.

4 Závěr

Bakalářská práce byla zaměřena na problematiku šikany na základní škole, kdy v teoretické části je popsán problém šikany, prevence v oblasti šikany, její vznik, průběh a následné vyšetřování. Také zde bylo vymezeno období, ve kterém se respondenti šetření nacházejí a charakteristické změny, které jsou s touto etapou vývoje spjaty. V praktické části byly porovnány výsledky dotazníkového šetření, které proběhlo na dvou základních školách s přibližně stejným počtem žáků. Každá škola je však umístěna v jinak velkém městě a také žáci těchto škol bydlí v jinak velkých obcích.

Z výsledků šetření vyplynulo, že žáci jsou šikanováni na obou školách. Větší procento šikanovaných žáků se vyskytuje ve škole na malém městě, kam tyto žáci docházejí či dojíždějí z okolních obcí. Děti ze školy na malém městě uvádějí, že nejčastějším místem, kde k šikanování dochází je školní třída, dále pak cesta do a ze školy a také místa, kde tráví svůj volný čas. Cesta do a ze školy je místem, kde žáci nejsou pod dohledem učitele ani rodiče a tudíž tu vzniká prostor pro situace, při kterých může docházet k šikaně. Častější výskyt šikany ve volném čase mezi žáky z menších obcí si lze vysvětlit odlišným způsobem a místem trávení tohoto času, kdy tento čas často tráví v partě ostatních dětí mimo dosah rodičů či jiných dospělých osob. Žáci větších měst mají větší možnost navštěvovat zájmové kroužky, kde jsou pod dohledem dospělého člověka a tudíž je tu menší riziko vzniku šikany. Zajímavým zjištěním je ovšem fakt, že žáci obou škol uvedli jako nejčastější místo šikany školní třídu.

Šetřením bylo dále zjištěno, že téměř všichni žáci byli informováni o tom, jak se zachovat v případě, že se setkají se šikanou. Žáci obou škol shodně uvedli, že nejčastěji získávají informace od učitelů ve škole a v podstatně menší míře od svých rodičů. S tím, že jsou šikanováni, se žáci nejčastěji svěřují svým rodičům či kamarádům. Učitelům se svěřují podstatně méně často a to i přesto, že učitelé je o šikaně informují nejčastěji.

Základem veškerých opatření k zabránění vzniku a šíření šikany ve školách, ale i mimo ně, je předcházet jí a tedy na žáky preventivně působit, snažit se je motivovat k jakékoli sociálně vhodné činnosti a vést je k úctě k druhému člověku. Motivace by měla vycházet jak ze strany školního personálu, tak, a to zejména, ze strany rodičů. Jak žáci obou škol shodně uvedli,

rodiči jsou o šikaně málo informováni, je tedy třeba, aby rodiče věnovali této problematice větší pozornost. V případě, že si sami rodiče nevedí rady, mohou se obrátit na výchovného poradce ve škole nebo na jiná specializovaná pracoviště, mezi něž patří např. Linka bezpečí, která má zřízenou telefonní linku i pro rodiče. I sami učitelé by se měli v oblasti šikany stále vzdělávat, jelikož jsou to právě oni, kteří žákům poskytují většinu informací a jsou s nimi v každodenním kontaktu. Na poli prevence šikany působí i různé nadace, které mohou pomoci s osvětou, ale výchova žáků je zejména na rodičích a lidech, kteří jsou s dětmi v kontaktu a jsou jim často vzorem.

5 Seznam literatury:

- BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1.vyd. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7278-535-0
- KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha : Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3
- KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1.vyd. Praha: Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1
- LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN 80-86991-65-2
- ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1.vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9
- SPURNÝ, Joža. *Psychologie násilí*. 1.vyd. Praha: Eurounion spol s.r.o., 1996. 134 s. ISBN 80-85858-30-4
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80246-1074-4
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika – vychovatelství*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008. 127 s. ISBN 978-80-7372-306-4

Časopisy

- HYRMAN, Miroslav. Od internetové šikany k sebevraždě. *Computer*. 2008, roč. XV, č. 17, ISSN 1213-7405
- MACHÁČKOVÁ, Pavla. Kyberšikana ubližování bez hranic. *Psychologie dnes*. 2007, roč. 13, č. 9, ISSN 0035-7766

Internetové zdroje

- Metodický pokyn MŠMT č. 28 275/2000-22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [cit. 2008-09-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/NHMetodickypokynprevencesikanovani.pdf>>
- <http://trestnirizeni.mujblog.info/dokumenty/sikana-ve-skole-a-trestni-pravo>

Jiné zdroje

- statistika odboru školství - Městský úřad Litoměřice

6 Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník

DOTAZNÍK

Vážení žáci,

jmenuji se Lukáš Vonostránský a jsem studentem Technické univerzity v Liberci, fakulty přírodovědně–humanitní a pedagogické.

V rámci tohoto studia píší bakalářskou práci, jejíž součástí je dotazník, který se vám právě dostal do rukou.

S vaší pomocí chci získat informace o výskytu šikany na základní škole a také zmapovat informovanost žáků deváté třídy o šikaně. Proto bych vás chtěl požádat o pravdivé zodpovězení otázek.

Tento dotazník je anonymní a jeho vyhodnocení bude použito pouze pro potřeby bakalářské práce, kterou zpracovávám při studiu. Své odpovědi, prosím, zakroužkujte.

Děkuji

Lukáš Vonostránský

1) Navštěvuji devátou třídu základní školy

- a) v Litoměřicích
- b) v Terezíně

2) Bydlíš ve městě či na vesnici s počtem obyvatel

- a) nad 5000 obyvatel (Litoměřice, Lovosice a pod)
- b) pod 5000 obyvatel (Terezín, Úštěk, vesnice)

3) Jsi chlapec nebo dívka

- a) chlapec
- b) dívka

4) Co si představuješ pod pojmem šikana (můžeš označit více možností)

- a) ignorování, vyloučení z kolektivu
- b) časté posmívání
- c) pomlouvání
- d) opakované nadávání a urážení osoby či jejích blízkých
- e) časté telefonáty (prozvánění) v nevhodnou dobu
- f) zasílání obtěžujících SMS a emailů
- g) vystavování fotografií a video záznamů na internetu bez souhlasu
- h) fackování
- ch) kopání
- i) posluhování jinému
- j) ničení věcí
- k) jiné, co

5) Stává se, že se s tebou ostatní žáci nechtějí bavit a zůstáváš sám/a?

- a) nikdy
- b) málokdy
- c) občas
- d) stále

6) Jsi v nějaké partě ve škole nebo mimo ni?

- a) ano
- b) ne

7) Vyskytuje se ve vaší škole šikana?

- a) určitě ne
- b) nesetkal jsem se s ní, ale je to možné
- c) ano, ale jen někdy
- d) ano

8) Byl/a jsi svědkem šikany ve svém okolí, jak jsi na to zareagoval/a?

- a) nikdy jsem nebyl/a svědkem šikany
- b) přidal/a jsem se k šikanujícímu
- c) nevšímal/a jsem si toho
- d) snažil/a jsem se tomu zabránit
- e) řekl/a jsem to někomu, kdo s tím mohl něco udělat
- f) jinak, jak

9) Účastnil/a ses někdy pasivně šikanování?

- a) nikdy
- b) pouze jednou
- c) opakovaně (vícekrát)

10) Účastnil/a ses někdy aktivně šikanování?

- a) nikdy
- b) jednou
- c) opakovaně (vícekrát)

11) Byl/a jsi informován/a o tom, jak se zachovat v případě, že se setkáš se šikanou?

- a) ano
- b) ne

12) Kdo ti podal základní informace o šikaně?

- a) rodiče
- b) kamarádi
- c) učitel ve škole
- d) dozvěděl/a jsem se o ní na přednášce
- e) jinde, kde

13) Stal/a ses někdy obětí šikany?

- a) ano
- b) ne

*(pokud jsi odpověděl **ne** další otázky již nevyplňuj)*

14) Byl/a jsi šikanován/a jednou nebo více osobami?

- a) jednou
- b) dvěma či třemi
- c) více

15) Ten, kdo ti ubližoval, byl? (můžeš označit i obě možnosti)

- a) chlapec
- b) dívka

16) Když jsi byl/a šikanován/a, byli u toho i nějací svědci (osoby, které jen přihlížely)?

- a) ano
- b) ne

17) Jakým způsobem jsi byl/a šikanován/a? (můžeš označit i více možností)

- a) bili mě
- b) brali a ničili mé věci
- c) vyhrožovali mi a vydírali mě
- d) zamykali mě (v šatně, na záchodě apod)
- e) smáli se mi a pomlouvali mě
- f) nebavili se se mnou
- g) vystavovali mé fotky a videa na internetu, posílali si je mezi sebou
- h) obtěžovali mě telefonáty a SMSkami (např. v nevhodnou dobu, množstvím)
- ch) jinak, jak

18) Kde jsi byl/a šikanován/a?

- a) ve třídě
- b) na chodbě
- c) na záchodě
- d) v šatně
- e) jinde ve škole
- f) cestou do školy nebo ze školy
- g) odpoledne ve volném čase
- h) jinde, kde

19) Jsi jediný/á komu v tvém okolí ubližují?

- a) ano
- b) ne

20) Řekl/a jsi někomu o tom, že jsi byl/a šikanován?

- a) ano
- b) ne

21) Pokud jsi někomu řekl/a, že jsi šikanován/a, komu?

- a) učiteli
- b) výchovnému poradci ve škole
- c) řediteli
- d) rodičům
- e) kamarádovi
- f) někomu jinému, komu

Děkuji za vyplnění dotazníku.